MAGYAR NÉPKÖNYVKIADÓ

INCZE MIKLÓS

VÁLSÁG ÉS NYOMOR A HORTHY-RENDSZERBEN

1837/10

INCZE MIKLÓS

VÁLSÁG ÉS NYOMOR A HORTHY-RENDSZERBEN

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

INCZE MIKLÓS

VÁLSÁG ÉS NYOMOR
A HORTHY-RENDSZERBEN

1929—1933

MŰVELT NÉP KÖNYVKIADÓ
1952

A címlapot tervezte:

VÉGH GUSZTÁV

Felelős kiadó: Lukács Ernőné
Felelős szerkesztő: Sólyom Gáborné
Műszaki felelős: Flórián László

Megjelent 5000 példányban

1-520443 Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

A HORTHY-RENDSZER NYOMORPOLITIKÁJA

A Tanácsköztársaság megdöntése után hatalomra került ellenforradalom — a fehér terror vérengzései után — módszereinek megváltoztatására kényszerült. A dolgozók forradalmi elégedetlenségének leszerelésére és elnyomására a »rend«, a »nyugalom« és a »törvényesség« jelszavait húzták elő, a törvényes parlamenti formák látszatának megőrzésére törekedtek. A parlamenti formák, a törvényesség leple mögött szabadon érvényre juttatták a nagytőke és a nagybirtok érdekeit, a munkásosztály és a dolgozó parasztság kíméletlen kizsákmányolását. Az uralkodó osztály »törvényes« formák között folytatta a forradalmi munkások, kommunisták kegyetlen üldözését.

Az 1925-ös valutastabilizáció és az azt követő külföldi kölcsönök gazdaságilag és politikailag kiszolgáltatták az országot az amerikai és angol imperialistáknak, az országon belül pedig megerősítették a finánctőke hatalmát. A nagytőkés-nagybirtokos kormány szovjetellenes, angol-olasz fasiszta orientációjú külpolitikát folytatott, amelyet összekapcsolt az »önálló« magyar imperialista törekvésekkel, a »trianoni revízió« hirdetésével. Az országon belül pedig a »trianoni revízió« jelszavával azt a demagógiát igyekeztek fokozni, amely — a munkásosztály és az egész dolgozó magyar nép ellen alkalmazott terror mellett — az ellenforradalmi rendszer fenntartását szolgálta. A szociáldemokrata vezérek — a Bethlen—Peyer-paktum alapján — kiszolgáltatták a munkásságot és szegényparasztságot a tőkés érdekeknek, kiszolgálták a burzsoáziát, a »kapitalizmus stabilizációját«, »válságmentes« kapitalizmust hirdettek. A sztrájkokat minden erejükkel igyekeztek leszerelni, a kommunistákat a rendőrség kezére juttatták.

A finánctőke uralma és a külföldi kölcsönök a legnagyobb nyomorba taszították a dolgozó népet. A tömegek elnyomorodása addig ismeretlen méreteket öltött: a proletariátus, a nincstelen földmunkások, kubikosok, napszámosok és mezőgazdasági cselédek nagy tömegei nyomorban sínylődtek. A munkabérek rendkívül alacsony szint körül mozogtak, állandó volt a nagyarányú munkanélküliség. A pénzügyi stabilizációt a proletariátus és a dolgozó parasztság terhére hajtották végre, a nagybirtokos-nagytőkés konszolidáció terheit a dolgozó tömegek viselték. Az adóterhek rendkívül magasak voltak, elsősorban a legszegényebb néprétegeket sujtó közvetett adókat emelték, a rendkívül felduzzasztott bürokráciának és a nagybirtokos-nagytőkés állam erőszakszervezetének fenntartására fordított kiadások fedezése érdekében. Szociális célokra jelentéktelen összegeket fordítottak. Egyre több és több áldozatot követeltek az úgynevezett népbetegségek. A huszas években majdnem egynegyed millió ember pusztult el tüdővészben. 1919—1927 között egyedül Budapesten több mint 30 000 áldozata volt a gümőkórnak. Az egészségre fokozottan ártalmas foglalkozási ágakban dolgozó munkások tüdővészhalandósága tízszer akkora volt, mint az átlagos — amúgy is óriási — gümőkórhalandóság. Ezen a téren Magyarország világviszonylatban is csaknem első helyen állt.

Az ország közállapotaira jellemző fényt vet Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közigazgatási bizottságának 1926. évi jelentése: »Itt nálunk, a Nagy-Alföldön még a nagy, 20—30 ezer lakosú, rendezett tanácsú városokban vagy nagyközségeinkben is — a templomon, városházán, egy-két iskolán és néhány tehetősebb ember téglából készült lakóházán kívül — az összes lakások legtöbbnyire 1—2 szobás sár-, illetve vályogépületek. Éppen így a tanyák is. Ezek a sár- illetve vályogépületek egészségtelenek, dohosak, alápincézetlenek, a tuberkulózis melegágyai. Némileg kiépült ipari vagy kereskedelmi városban is... csak a főutca van feléből-harmadából téglaépületekből kiépítve s a mellékutcák házai még itt is vályogból épültek, nem is kell beszélni falvainkról, hol egy-egy földbirtokos régi kúriáján kívül alig található egy-két téglaépület...«

A nagybirtokos-nagytőkés kormány a terror mellett szociális demagógiához is folyamodott. Különböző látszatintézkedések-

kel, »akciók« rendszerével kísérleteztek a tömegelégedetlenség levezetésére. A munkanélküliek egy részének télen az inségakciók keretén belül a legsilányabb étkeztetést nyujtották, a »középosztály« rászorultjainak azonban — a nyomora akkora volt, hogy még a »középosztály« egy része is segélyre szorult — külön polgári konyhát állítottak fel. Ezen a polgári konyhán való étkeztetést egész évben fenntartotta a »népjóléti« miniszter:

»Budán — a magasabb igényeknek megfelelően — a »Felvidéki vendéglő«-ben 50 menekült és 50 egyéb, a polgári osztályhoz tartozó egyén részére polgári ebédet szándékozom biztosítani. Az ekképpen megszervezett polgári étkezdék és konyhák egyúttal mutatják a felnőtt étkeztetésnél a jövőben követendő eljárást, amennyiben nagy súlyt kell majd helyeznem a polgári osztály szegényebb tagjainak ellátására is.«

A gyermekétkeztetési inségakciót arra használták fel, hogy a gyermekeket a vallási érzületen keresztül vezessék félre és beléjük oltsák a fennálló rendszerbe való belenyugvást.

»A mindenkori ebédeztetés a hazához való meleg ragaszkodással és Istenhez való fohászkodással kezdődött és hálaadó imával végződött... Úgy képzelem — írja jelentésében Horthy »népjóléti« minisztere — hogyha a gyermekek lelkébe még zsenge korban belevisszük... a Mindenhatóhoz való hála meleg érzését, ez az érzés a lélekben később is meg fog maradni s a gyermek lelkében az idők viszontagságaival szemben megnyugvást fog kelteni, ami jelenleg... a bűnös forradalmak által felkorbácsolt lelkekbe nehezen tud visszatérni.«

A VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSA: A TÖMEGNYOMOR FOKOZÓDÁSA

GAZDASÁGI VILÁGVALSÁG

1929-ben addig ismeretlen erősségű válság tört ki a kapitalista államokban. Ez a válság tovább tartott, mint az előzőek. Az ipari válság egybefonódott a mezőgazdasági válsággal. A pénzügyi válság — a monopóliumok hatása következtében — csak később következett be, de akkor annál nagyobb erővel pusztított. A munkanélküliség hatalmas mértékben megnövekedett. A dolgozók életszínvonala katasztrofális mértékben süllyedt.

1932 végére az Amerikai Egyesült Államok ipari termelése a háború előtti színvonal 84 százalékára, Angliáé 75 százalékra, Németországé 62 százalékra süllyedt, az 1928-as színvonalhoz képest pedig az Amerikai Egyesült Államok ipari termelése 56 százalékra, Angliáé 80 százalékra, Németországé 55 százalékra esett. A kapitalista országokban 35—40 millió munkanélküli volt.

Ugyanekkor a Szovjetunióban, mely az első ötéves tervet hajtotta ebben az időben végre, évi 22 százalék volt az ipari termelés növekedése. 1932 végére a Szovjetunió ipari termelésének terjedelme a háború előtti színvonal 334 százalékára nőtt, az 1928-as színvonalhoz képest pedig 219 százalékra. A Szovjetunió az ipar, a közlekedés és a mezőgazdaság számára megteremtette az új, korszerű technikai alapot: új, bonyolult technikával felszerelt nagy gyárak és kombinátok tucatjait és százait építette fel.

A kapitalista országok súlyos mezőgazdasági válsággal is küzdöttek. Az Amerikai Egyesült Államokban a mezőgazdaság

össztermelésének értéke az 1929-ben elért 11 milliárd dollárról 1932-ben 5 milliárd dollárra zuhant. 8—10 százalékkal csökkent a vetésterület a fő gabonatermelő országokban. Az Északamerikai Egyesült Államokban a gyapot vetésterülete 15 százalékkal csökkent. A mezőgazdasági válság koldusbotra juttatta a tönkrement parasztok millióit.

Ugyanebben az időszakban az első ötéves terv végrehajtásával a Szovjetunió mezőgazdasága a traktorok és a korszerű mezőgazdasági gépek alkalmazására képtelen kis egyéni parasztgazdaságokat korszerű eszközökkel felszerelt nagyüzemű, kollektív gazdaságokban egyesítette. A Szovjetunió mezőgazdasága kollektív munka alapján megszervezett és maximális mértékben árutermelő nagyüzemű mezőgazdasággá változott. A kolhozépítés majdnem az egész parasztságot felölelte, ezzel gátat vetettek a parasztság kulákokra és szegényparasztokra való rétegeződésének és megszüntették a falun az elszegényedést.

Sztálin elvtárs a SZK(b)P XVI. Kongresszusán (1930 június 27-én) a következő elemzést adta a válságról:*

»1. A mostani gazdasági válság *túltermelési* válság...

2. A mostani válság a háború óta az első gazdasági *világ*válság. Világválság nemcsak abban az értelemben, hogy kiterjed a világ valamennyi, vagy csaknem valamennyi *ipari* országára... Világválság abban az értelemben is, hogy az *ipari* válság időben egybeesett a *mezőgazdasági* válsággal, amely a világ fő *agrár*országaiban kiterjed a nyersanyag- és élelmiszertermelés minden ágára.

3. A mostani válság, *általános* jellege ellenére, *egyenlőtlenül* bontakozik ki, különböző időben és különböző erővel sujtja az egyes országokat...

... A mai válságot nem lehet a régi válságok egyszerű ismétlődésének tekinteni. Ez a válság bizonyos új viszonyok között keletkezik és fejlődik, amelyeket fel kell tárnunk, hogy világosan lássuk a válság teljes képét... e különleges körülmények tisztázása nélkül nem alkothatunk magunknak világos képet a mai gazdasági válságról.

Melyek ezek a különleges körülmények?

1. A válság a legerősebben a kapitalizmus *fő országát*, a

* *Sztálin* Művei. 12. köt. Szikra 1950. 256—267.

kapitalizmus fellegvárát, az Északamerikai Egyesült Államokat sujtotta... Természetes, hogy ennek a körülménynek feltétlenül a válság hatókörének óriási kiszélesedésére, a válság kiéleződésére és a világkapitalizmus rendkívüli nehézségeinek felgyülemlésére kell vezetnie.

2. A vezető tőkés országok ipari válsága a gazdasági válság fejlődése folyamán nemcsak egybeesett, hanem *egybe is fonódott* az agrárországok mezőgazdasági válságával, s ez a körülmény kimélyíti a nehézségeket... Mondanunk sem kell, hogy az ipari válság fokozni fogja a mezőgazdasági válságot, a mezőgazdasági válság pedig meg fogja hosszabbítani az ipari válságot, aminek feltétlenül az egész gazdasági válság mélyülésére kell vezetnie.

3. A mai kapitalizmus a régi kapitalizmustól eltérően *monopol*kapitalizmus, ez pedig a túltermelés ellenére is elkerülhetetlenné teszi a tőkés egyesülések harcát az áruk magas monopolárainak fenntartásáért. Világos, hogy ennek a körülménynek, amely a néptömegek — az áruk fő fogyasztói — számára még gyötrelmesebbé és pusztítóbbá teszi a válságot, feltétlenül a válság elhúzódására kell vezetnie, feltétlenül késleltetnie kell a válság felszívódását.

4. A mai gazdasági válság a kapitalizmus *általános válsága* alapján bontakozik ki, amely már az imperialista háború időszakában keletkezett.

Mit jelent ez?

Elsősorban azt jelenti, hogy az imperialista háború és következményei fokozták a kapitalizmus rothadását és felbillentették egyensúlyát, hogy most a háborúk és forradalmak korszakában élünk, hogy a kapitalizmus a világgazdaságnak már nem *egyedüli és nem az egész földkerekséget átfogó* rendszere, hogy a *tőkés* gazdasági rendszeren kívül van *szocialista* rendszer is, amely gyarapodik, amely sikereket ér el, amely szemben áll a tőkés rendszerrel és amely már puszta létével szemléltetően bizonyítja a kapitalizmus rothadását, megingatja annak alapjait.

Továbbá azt jelenti, hogy az imperialista háború, valamint a forradalom győzelme a Szovjetunióban megingatta az imperializmus pilléreit a *gyarmati és függő* országokban, hogy ezekben az országokban az imperializmus tekintélye már meg-

rendült, hogy az imperializmus ezekben az országokban már nem tud a régi módon uralkodni...

Végül azt jelenti, hogy a legtöbb tőkés országban a háború súlyos örökségeként *krónikus* jelenséggé vált, hogy az *üzemek teljesítőképességét nem használják ki teljesen,* és hogy *milliós munkanélküli hadseregek* alakultak, amelyek tartalékhadseregekből a *munkanélküliek állandó hadseregeivé váltak...«*

A VÁLSÁG MAGYARORSZÁGON

Magyarországra — melynek gazdasági élete ezer szállal volt a nyugati imperialista államokéval összefűzve és nagy mértékben függött ezektől a hatalmaktól — az 1929—33-as világgazdasági válság rendkívül súlyosan hatott. A magyar munkásosztály és szegényparasztság elnyomorodása ezekben az években még jobban fokozódott. Az uralkodó osztály a válság minden terhét a dolgozó tömegek vállára akarta áthárítani.

Már 1928-ban kiélesedett az agrárválság, az ipari válság 1929-ben tört ki. Az ország társadalmi szerkezetének megfelelően a válság különösen mély és pusztító volt.

Az ipari termelés rendkívüli mértékben csökkent. Az acéltermelés az 1927. évi 417 ezer tonnáról 1932-ben 179 ezer tonnára zuhant. Fontos iparágak — gép-, fa-, műtrágyagyártás termelése — hatalmasan esett. Az építkezések majdnem teljesen szüneteltek.

Az ipari termelés esését a következő viszonyszámok mutatják:

1927	100
1928	98,2
1929	98,6
1930	81,8
1931	67,0
1932	58,0

Rendkívül nagy volt a vállalatok termelőképességének kihasználatlansága. A nagyolvasztók kapacitását 1932-ben mindössze csak 17 százalékra, a vaskohókét mintegy 12 százalékra használták ki.

Az egész gyáripar kapacitáskihasználásának csökkenése:

1927	100
1928	96
1929	92
1930	76,5
1931	70,7
1932	62,5

Az ipari munkáslétszám a termelésnél is jobban csökkent, a munkásságot a válság alatt még fokozottabban kizsákmányolták. Ezt mutatja, hogy a kifizetett névleges munkabérek összege 1931—32 között 18,8 százalékkal csökkent, ugyanebben az időszakban az ipari termelés értéke csak 12,5 százalékkal esett.

A kormányokat a nagybankok, a kartellek és a nagybirtokok urai irányították. A nagybankok méginkább monopolhelyzetbe kerültek, a kartellek korlátlan uralma erősödött. Óriási összegeket nyeltek el a napirenden lévő panamák, óriási összegeket költöttek a bankok szanálására, a földbirtokosok adóit elengedték, a bolettával hatalmas összegeket juttattak nekik, a kartelleknek pedig vám- és adókedvezményeket biztosítottak. Az állam vám- és tarifapolitikájával lehetővé tette, hogy pl. a vas- és a szénkartell a külföldi ár kétszeresén adhassa el áruit a magyar fogyasztóknak. Az állam maga is számos esetben közvetlenül érdekelt volt — például mint műtrágyagyár-tulajdonos a műtrágyakartellben. Az állam és a monopoltőke összenövése a válság idején fokozódott.

A válság alatt a kartellek gombamódra szaporodtak. 1934-ben már több mint 300 volt a kartellmegállapodások száma. A kartelltörvény betűje szerint a kormánynak ellenőriznie kellett volna a kartelleket és közbe kellett volna lépnie, ha működésük a »közérdeket sérti«, a kormány azonban — ha beavatkozott — a kartellek érdekeit tartotta szem előtt.

A kartelleknek a széles fogyasztótömegeket, a munkásságot és parasztságot hihetetlenül kirabló árpolitikáját élesen mutatja a cukorkartell tevékenysége. A cukorkartell felölelte az egész magyar cukoripart. Míg a világpiacon, de a szomszéd országokban is 40—60 fillérnek felelt meg a cukor ára, addig Magyarországon 1,20 P-ért adták a cukrot, sőt a válság alatt

— amikor az árak általános esése a jellemző — 1.30—2 pengőre emelték fel. Egész Európában Magyarországon volt legdrágább a cukor. Óriási volt a kartellekbe tömörült cukorgyárak profitja. A kartellek általában még a válság alatt is tartották az árakat, néha még áremelést is tudtak végrehajtani. Igy a szeszkartell, amely a válság alatt jelentősen felemeltette a kormánnyal a szeszkeretet, 10 pengővel emelte fel a finomított szesz hektóliterjét akkor, amikor minden ipari és mezőgazdasági cikk ára nagy mértékben esett. A kormány elrendelte a benzinnek szesszel való kötelező keverését (motalko) — annak ellenére, hogy ez növelte az üzemköltséget — hogy a kartell minél több szeszt adhasson el és több nyereségre tegyen szert.

A kartelluralom azzal is járt, hogy a kartell szempontjából felesleges vállalatokat megszüntették, vagy üzemszünetelésre kényszerítették, a kartellen kívül álló vállalatokat pedig tönkretették. A vagonkartell 1929-ben megszüntette a kistarcsai gépgyárat — miután a kartell összevásárolta részvényeinek többségét — azért, mert termékeit olcsóbb árakon hozta forgalomba, mint a vagonkartell.

A tej ára Budapesten azért volt olyan magas, mert a termelőktől 24—26 fillérért megvett tejet a tejkartell 40 fillérért adta.

Az ipari válságot a mezőgazdasági válság súlyosbította. A mezőgazdasági termésmennyiségek estek. Általános volt a földdel folytatott rablógazdálkodás; a műtrágyahasználat, állat- és magnemesítés majdnem teljesen szünetelt. »A burzsoázia... a dolgozók terheit növelő adó- és gazdaságpolitikával a nagybirtokosoknak nyujtott kedvezményekkel, mesterséges mag- és gabonaárakkal, a földreformrendezés címén a nagybirtoknak nyujtott adóelengedéssel igyekszik menekülni a válságból« — mutatott rá a népellenes kormány politikájára a KMP Központi Bizottsága 1932 májusi teljes ülésének határozata.

Az 1931-ben kitört és állandósult pénz- és hitelválság a külkereskedelmi forgalmat rohamosan csökkentette. Az államháztartás deficitje állandósult — az államcsőd kezdetei mutatkoztak. Az állam, főleg pedig a törvényhatóságok a közalkalmazottak ismételten leszállított fizetéseit hónapokig visszatartották.

A parasztság elnyomorodása gyors ütemben haladt előre. A dolgozó parasztság holdankénti adóterhe háromszorosa volt

a nagybirtok adóterheinek. A kormány adóhadjárata, az uzsora és a magas ipari árak fokozták a mezőgazdaság válságát.

A dolgozók minden rétegének nagy mértékben csökkent a fogyasztása.

A MUNKÁSOSZTÁLY NYOMORA

A *munkanélküliség,* amely már a válság előtt is erősen sujtotta a magyar munkásosztályt, rendkívül megnövekedett. Számos gyárban csak félheteket dolgoztak és voltak olyan üzemek, amelyek hosszabb időre teljesen szüneteltették a munkát. A termelésnek ilyen rendkívüli mértékű csökkenése hihetetlen arányúvá növelte a munkanélküliséget. Még a horthysta rendszer népjóléti minisztere is kénytelen volt 1930-ban 500.000 munkanélkülit beismerni. A válság idején azonban jóval nagyobb volt a munkanélküliek száma: az iparban ekkor már mintegy 200 000, a mezőgazdaságban 5—600 000 ember volt munka nélkül, ez családtagokkal együtt több mint 3 millió embert jelentett.

A Gazdaságkutató Intézetnek az ipari munkáslétszámról közölt adatai szerint: az 1930 végén a 277 360-as budapesti ipari munkáslétszám 1931 végére 218 807-re csökkent, a vidéki ipari munkáslétszám pedig ugyan ez alatt az idő alatt 223 853-ról 173 197 főre apadt.

Horthy-Magyarországon nem volt munkanélküli segély, a munkanélküliekről rendes statisztika sem volt, a szakszervezeti statisztikák csak a szervezett munkásokra vonatkoztak.

A foglalkoztatottságból az egyes üzemekben alkalmazott munkások létszámának csökkenéséből következtetni lehet a munkanélküliség hatalmas méreteire. Például az Első Magyar Gazdasági Gépgyár munkáslétszáma 1928-ban 862, 1929-ben 547, 1930-ban már csak 350, az 1928-as létszámnak alig 40 százaléka volt. És 1930-ban az igazgatóság még további munkáslétszámcsökkentést vett tervbe:

»Nekünk tehát oda kell hatnunk, hogy az üzemben-levés látszata még ennél is kisebb munkáslétszámmal, lehetőleg 150—200 munkással tartassék fenn, négynapi munkával, ami megfelel 100—135 munkás állandó foglalkoztatásának« — vallották be.

1929 tavaszán a miskolci munkanélküliek száma már meghaladta az ezret, 1930-ban pedig már kétezer nyilvántartott munkanélküli volt, ami csak részben mutatja a tényleges helyzetet. Állandóan csökkentették a diósgyőri állami vasgyár üzemét s tervbevették a miskolci MÁV-műhely megszüntetését is.

1930 őszén már a főispáni bizalmas közállapot-jelentések is arról kénytelenek beszámolni, hogy: »A népesség lerongyolódott, szellemileg elfásult, lélekben elkeseredett... aggodalomra okot adó látvány, hogy a munkanélküliek a legnépesebb és belvárosi fekvésű köztereken és utcákon üldögélnek vagy ácsorognak naphosszat.«

Egyedül a Kommunisták Magyarországi Pártja tárta fel a munka nélkül tengődő ipari és mezőgazdasági proletariátus valódi, rendkívül nyomorúságos helyzetét:

»Hétszázezer az országban a munkanélküliek száma — írta a KMP egyik 1930-as röpirata — 8 és félmillió lakos közül 2 és félmilliónyi éhhalálra ítélt. S ez a szám hétről-hétre, napról-napra elrémítően nő. A gazdasági válság soha nem látott arányokat ölt. Egyik gyár a másik után dobja utcára a dolgozni akaró munkások százait és ezreit... És a még dolgozók sorsa sem különb. A kapitalista racionalizálás, a bedo korbácsa vérig hatol. Soha ilyen borzalmas kizsákmányolásban nem volt része a munkásságnak. Éhbérekért dolgoznak, de azt is nap-nap után letörik a vérszopó tőkések. De az ipari munkásságénál még nyomorúságosabb földmunkástestvéreink helyzete. A föld robotosainak száz- és százezrei tengődnek munka nélkül. Naponként gyalogolnak mezítláb, éhezve, fázva a városok piacaira. Várják a száraz kenyeret nyujtó sovány munkaalkalmat — mindhiába. Napról-napra félelmetesen nő a fasiszta éhségdiktatúra számkivetettjeinek, éhhalálraítéltjeinek rongyos, mezítlábas, hajléktalan éhségseregel...«

A munkanélküliség állandóan növekedett. A Vasmunkás Szövetségben nyilvántartott munkanélküliek száma — mint a Vasmunkás Szövetség 1932 április 15-i összvezetőségi ülésének jegyzőkönyvéből kiderül — Budapesten és környékén 1931-január 1-én 2379 volt, 1931 január 1-től december 31-ig pedig 2487 munkás jelentkezett a Szövetségnél munkanélküli állományba. Tehát a Vasmunkás Szövetség 4866 tagja volt 1931-ben munkanélküli. A Vasművek és Gépgyárak kimutatása sze-

rint a vas- és gépgyári munkások összlétszáma 1923 január elsején 43 651, 1931 január 1-én 29 911, 1931 december 31-én pedig már csak 22 751 volt. Azt jelenti ez, hogy a munkáslétszám — a tőkések kimutatása szerint is — egyetlen év alatt 25 százalékkal csökkent.

»Lehetetlen állapot az — írták az 1930 szeptember 1-i tüntetés idején — hogy amíg a társadalom egyik része az ínséggel és a nyomorral küzd, addig az államháztartásban a felsőbb tízezreknél a legnagyobb fényűzés folyik... Amikor egy 49 százalékos rokkant havi ellátása 1 P, ugyanakkor az optánsok kártalanítására 300 millió pengővel terhelik az országot. Amikor az ország kisipara tönkremegy, egy pár textilgyárat agyonvédővámoznak. Amikor diplomás emberek utcaseprők és pecérek lesznek, ugyanakkor nyugdíjas tisztviselőktől hemzsegnek a köz- és magánirodák. Amikor a 12—13 százalékos kölcsönök miatt árvereznek, ugyanakkor 5—600 000 pengős bankigazgatói fizetések vannak. Amikor a búza 19 pengő boletával együtt, ugyanakkor 16 pengőbe kerül az adóvégrehajtó egyszeri kiszállása... jólfizetett közhivatalnokok sikkasztásaitól és panamáitól hangos az ország.«

A burzsoázia dőzsölését, fényűző életmódját a hallatlan nyomor idején változatlanul folytatta. Még az uralkodó osztály sajtója is nagyobb óvatosságot javasolt: »Tessék lezárt ablak mögött pompázni, mulatni« — ajánlották.

A még dolgozó munkások is teljes bizonytalanságban éltek; nem tudták, melyik napon kit tesznek az utcára. »...A mérnöki kar hóhérmunkának nevezte el a felmondások közlését és vannak olyan üzemvezetők közöttük, akik már nem is merik a felmondólevelet aláírni, hanem másra szeretnék a felmondás végrehajtását hárítani...«

A munkanélkülieket úgyszólván ingyen dolgoztatták. A hajléktalanoknak éjjeli szállásért egy napig kellett dolgozniok, a mezőgazdasági munkásoknak pedig néhány kilogramm lisztért három-négy napig kellett robotolniok. Ugyancsak három napig kellett dolgozni a munkásnegyedekben osztogatott ebédjegyekért. Az ú. n. közmunkákon — csatornaépítéseken vagy bányatelepeken — végzett munkákért 18—28 filléres órabéreket fizettek.

A tőkések a termelés csökkenése ellenére is biztosítani

igyekeztek magas profitjukat és a válság terheit a munkásosztályra, a dolgozó népre hárították át. Az óriási munkanélküliséget kihasználva egyre lejjebb szorították a *munkabéreket.* A hírhedt Bedeaux-rendszert mind több és több gyárban vezették be s ezzel a munkásosztály kizsákmányolását még sokkal nagyobb mértékűvé fokozták. A munkáskizsákmányolás üzemi szervezetét a tőkések még jobban kiépítették. Az ipari munkabéreket a válság alatt átlag 26 százalékkal, egyes iparágakban 40 százalékkal szorították le.

A bádogosok órabére az 1929. évi 81 fillérről 1933-ban 49 fillérre, az asztalosoké 70 fillérről 41 fillérre, a szabóké 62 fillérről 39 fillérre, a kőműveseké 88 fillérről 56 fillérre, a napszámosoké 50 fillérről 38 fillérre, a napszámosnőké 45-ről 28 fillérre, a gyárimunkásnőké 32 fillérről 22 fillérre zuhant Budapesten. A vidéki munkabérek még alacsonyabbak voltak. 1929-ben Győrött 14—15 pengős hetibérért dolgoztatták a textilmunkásnőket. Az üvegkartell 1933-ban 15—20 százalékos bércsökkentést jelentő új munkabértarifát bocsátott ki. A salgótarjáni palackgyár vezetősége a vasárnapi munkaszünet ellenére a munkásokat vasárnap délután 4 óráig berendelte munkára, hogy ne vehessenek részt a bércsökkentő tarifa elleni tiltakozó gyűlésen.

1933 tavaszán a Gömbös-kormány még az inségmunkának nevezett rabszolgamunkát sem tudta addigi méreteiben fenntartani. Az inségmunkáért fizetett órabéreket leszállították, a munkanélküliek éheztek, egyrészük koldult. A pécsi bányászok bérét 23 százalékkal, a békéscsabai textilmunkásokét 28, az üvegezőmunkásokét 15 százalékkal szállították le. 1933 elején egy proletárcsalád létminimuma heti 62 pengő volt. Ugyanakkor a vas- és fémmunkások heti keresete háromnapos munkahét alapján 8—25 pengő, az élelmezési ipari munkásoké 8—12 órás munkanap alapján 5—18 pengő, a textilipari munkásoké 55 órás munkahét alapján 5—25 pengő volt. A pécsi szabómunkások 1934-ben munkabéruzsora miatt följelentették a nagykereskedőket, mivel télikabát elkészítéséért mindössze 2,60 pengőt, férfiöltöny készítéséért 2,50 pengőt, szövetnadrágért 35, vászonnadrágért 20, gyermekruhavarrásért pedig 85 fillért fizettek a munkásoknak.

A gyáripari munkások kifizetett évi munkabére az 1929.

évi 352 millió pengőről 1930-ban 303 millió, 1931-ben 253 millió, 1932-ben 204 millió pengőre esett. A Hitelbank érdekeltségéhez tartozó Ganz-gyárban a kifizetett munkabérösszeg az 1929-es 8 833 000 pengőről 1930-ban 6 466 000 pengőre, 1931-ben 3 898 000 pengőre csökkent.

Az ipari és mezőgazdasági munkanélküliség a belső piac nagymértékű összeszűkülésére vezetett. A cukorfogyasztás 1929-hez viszonyítva 1933-ban 20 százalékkal csökkent, a nyugateurópai tőkés országok cukorfogyasztásának is csak 25 százalékát érte el. 1929-ben 148,7 millió liter, 1933-ban csak 115 millió liter tejet fogyasztottak az országban. Számos fontos közszükségleti cikk fogyasztása 50—60 százalékkal is csökkent, így a cipővásárlás 60,6 százalékkal, a háztartási cikkek fogyasztása 62,2 százalékkal stb. A gyapjúárufogyasztás 1931 első negyedében 21,9 százalékkal, a második negyedben 34,6 százalékkal, a harmadik negyedben 38,7 százalékkal volt kevesebb mint a megelőző év azonos időszakában. A mezőgazdasági lakosság vásárlóképessége 1930 közepén 22,9 százalékkal volt kisebb, mint 1929-ben.

A színházak kongtak az ürességtől. A vigalmiadóból befolyt összeg Budapesten 1933-ban az 1927. évihez képest 61,3 százalékkal csökkent. A fogyasztási szövetkezetek forgalma az 1929. évihez viszonyítva 1933-ban 42,6 százalékkal esett. A világválság következtében kiélesedett verseny miatt a magyar kapitalizmus mindjobban kiszorult a világpiacról, 1930 elején még 24 pengő, júniusában már csak 21 pengő volt a búza ára. A bolettával sem tudta a kormány a gabonaárak növelését biztosítani: a boletta bevezetése után a búza árfolyama továbbsüllyedt 14—15 pengőre. A mezőgazdasági válság mélypontján a búzaár 7 pengőig zuhant.

A belső és külső *fogyasztópiac összezsugorodása* (Magyarország kivitele 1928—33 között mintegy 60 százalékkal esett) és az árak csökkenése miatt előállott veszteségeiket a tőkések minél teljesebben a proletariátusra igyekeztek áthárítani: végletekig fokozták a munkásság kizsákmányolását. A munkabérek esésével párhuzamosan az *egy munkásra eső termelési érték* növekedett. A Budapest-Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntő Rt.-ban az 1929—30-as évhez viszonyítva 1930—31-re a termelés 46 százalékkal csökkent: a csökkentett lét-

számú munkásságtól a tőkések nagyobb munkamennyiséget követeltek, a munka intenzitását a salgótarjáni öntödében — az 1929—30-as üzemévről az 1930—31-es üzemévre — 12,6 százalékkal emelték. A Ganz Vagongyárban, hogy a Bedeaux-rendszer bevezetése elleni harcokat megelőzzék, a rendszer bevezetése előtt rengeteg munkást elbocsátottak és csak az új rendszer bevezetése után vették vissza őket.

A munkásosztály jogfosztottságát mutatja, hogy a válság idején egész Európában Magyarországon kívül csak Albániában és Törökországban nem volt még bevezetve a nyolcórás *munkanap*. A textiliparban a válság idején 13—16 órás volt a munkaidő. A Budapesten dolgozó 90 ezer gyárimunkás közül a világgazdasági válság idején 32 500 napi nyolc, 19 300 heti 57, 2300 heti 72 óránál többet dolgozott.

A Horthy-rendszer a munkások évekig tartó harcainak, a sztrájkoknak hatására kényszerült később a nyolcórás munkanap bevezetésére. A válság évei alatt végrehajtott racionalizálás következtében azonban akkorra már jelentősen megnövekedtek a munkateljesítmények. A tőkések erre használták ki a hatalmas munkanélküliséget, azt, hogy a még dolgozó munkások feje felett is állandóan ott suhogott az éhség korbácsa.

A 33-as bizottság 1935 június 26-án tartott ülésén, ahol egyes iparágak munkaidejének és a legkisebb munkabéreknek megállapítását átmeneti hatállyal szóló felhatalmazás alapján tárgyalták, a Gömbös-kormány kereskedelem- és közlekedésügyi minisztere felszólalásában kénytelen volt figyelemreméltó tényeket beismerni a munkásság szörnyű kizsákmányolásáról — a létminimum alá szorított bérekről és a napi 12, illetve heti 90 óráig is terjedő munkaidőről.

»... éppen az újabb településű iparoknál, amelyek aránylag a legnagyobb védelmet élvezik, látunk rendkívül sok visszaélést... A feldolgozott adatokból azt látjuk, hogy pl. 1933-ban a nyári hónapokban a gyári munkásoknak még 48 és fél százaléka dolgozott napi 8, illetve heti 48 óránál hosszabb ideig és ezek között, sajnos, voltak olyanok, akik naponta 12 órát dolgoztak. Ez a helyzet főkép a textiliparban. Magam sajnálattal győződtem meg róla, hogy 26—27 éves munkavállalók heti keresete napi 11 órás munkaidő mellett nem rúg többre, mint 17—18 pengőre.« »Konkrét adataink vannak arról — mondotta

a továbbiakban — hogy a magyar bútoripar, asztalosipar most azért haldoklik, mert azokat a generális, illetőleg kollektív munkaszerződéseket, amelyeket évről évre megkötnek, állandóan kijátszák. A kijátszásnak olyan mérvét és fokát is találtuk — jegyzőkönyvekkel tudom igazolni — hogy voltak műhelyek, ahol 70—80—90 órai munkaidőt követeltek attól a szerencsétlen munkástól, aki a gyalupadon dolgozott.«

A Pápai Perutz Textilgyárban — ahogyan a pápai rendőrség egyik jelentése rámutat — »a munkások átlagkeresete heti 13—17 pengő... jelenleg tehát (1936-ban) kevesebb, mint volt a Bedeaux bevezetése előtt, bár... megterhelésük, ennek folytán munkateljesítményük is sokkal nagyobb«. Emellett még büntetéspénzeket is vontak le a munkások béréből. Az üzemvezető — mondja tovább a rendőri jelentés — »durván és igaztalanul bánik a munkásokkal... a legkisebb hiba esetén büntetést alkalmaz, éspedig 50 fillértől 2 pengőig«.

A válság alatt a társadalombiztosítást — a betegségi, baleseti és öregségi járulékot — majdnem teljesen felszámolták. A Gömbös-kormány a GYOSZ javaslatára a 83 millió pengős OTI-deficitre való hivatkozással a táppénzt a bér 50 százalékára szállította le. Ugyanakkor közvetve felemelte a járulékot (bevezették a betegigazolvány 30 filléres díját és minden egyes recept után 20 fillér járulékot), az anyasági és szülési segélyt 10 százalékkal csökkentették. Számos munkáscsalád kénytelen volt teljesen lemondani az orvosi kezelésről és orvosságról. Az orvosok és gyógyszertárak forgalma felére csökkent. A szociáldemokraták a 30 és 20 filléres járulék körül csak demagógiát folytattak, ami annak a ténynek az eltakarását szolgálta, hogy maguk is közvetlen részesei voltak a társadalombiztosítóban folyt korrupt gazdálkodásnak. Az OTI ugyanis bizonyos fokig szanálta a szociáldemokrata párt válságba jutott szakszervezeti és szövetkezeti apparátusát: olcsón felvásárolta a munkások filléreiből felépített szakszervezeti és szövetkezeti házak jórészét.

A *munkásnők* helyzete még a férfiakénál is súlyosabb volt. Sok üzemben 13—14 éves lányok napi 12 órát 16—20 filléres órabér mellett dolgoztak. Ebédidőt csak annyit engedélyeztek nekik, amíg éppen megették ennivalójukat. Ha betegek voltak, nem maradhattak otthon, mert rendszerint elbocsátották őket. 1929-ben a textilgyári munkásnők munkaideje heti 55—60 óra,

a téglagyári munkásnőké 66 óra volt. A Salgótarjáni Vasgyárban napi 14 órát, a Salgótarjáni Üveggyárban napi 16—18 órát dolgoztak a munkásnők. A ruházati- és a vegyiparban heti 55—60 óra volt a nőmunkások átlagos munkaideje. Bérük lényegesen alacsonyabb volt a férfiak munkabérénél. A téglagyári és malomipari munkásnők munkabérviszonyai voltak a legroszszabbak. Havi keresetük 32—36 pengő volt, pedig ezek az iparok idényiparok voltak, úgyhogy a munkásnők jelentékeny része az év nagy részében munka nélkül tengődött. Embertelen kizsákmányolásukra vet fényt a következő munkáslevél: »A mostani áldatlan helyzet arra kényszerít, hogy fillérekért ... dolgozzam. De ezt az összeget is csak a következő munkával kereshetem meg: reggel hat órára kell bemenni, este hatig, de ekkor még haza is kell, hogy hozzak munkát, mert ez kötelező. Itthon 12-ig dolgozom, néha egyig. Aki pedig nem hoz ilyen ú. n. házimunkát, vagy nem csinálja meg, azt azonnal elbocsátják... Pár nappal ezelőtt ívet kellett aláírni, amelyiken kijelenti minden munkás, hogy meg van elégedve úgy a bérrel, mint egyebekkel... Egyik tisztviselő a következő szózatot intézte hozzánk: „Nem muszáj aláírni, de aki nem írja alá, az figyelemmel lesz kísérve"«.

A textilgyári munkásnők súlyos helyzetét, a legminimálisabb szociális gondoskodás hiányát az Ellenzéki Textilmunkásban 1933-ban megjelent munkáslevél tárja fel:

»Az Első Rákospalotai Kötő- és Kötszövő gyárban 180—200 munkás dolgozik. Szombaton vagy ünnep előtt egész éjjel kell dolgozni, hogy a szállítás ne akadjon meg. Aki ezt nem teszi meg, vagy elküldik, vagy egy hétig szabadságolják. Ez mindig a mester jókedvétől függ. A mester egész nap a leggorombább szavakkal sürgeti a munkát, a mesteren kívül az előmunkásnők hajtják szüntelenül az embereket... Enni csak egyszer szabad... de akkor is csak munka közben. Ivóvizet abból a tartályból lehet hordani, amely a gépházban van, ezt a vizet az üzemben szükséges festékek keveréséhez használják fel. Néha napokig állottvizet iszunk, mosdó nincs, a munkatermek piszkosak, egészségtelenek, szellőztetni nem lehet, mert csak az ajtókat lehet nyitvahagyni... Az osztályt még napközben is csak úgy lehet elhagyni, ha az előmunkásnő megmotoz bennünket... A kapunál a portás még külön motozást rendez.

A festőben 30—34 fillért fizetnek, ahol különböző mérges festékekkel dolgoznak fiatal nők. Egészségügyi berendezés nincs.«

A nők éjjeli munkájának eltiltásáról egy 1911-ben hozott törvény rendelkezett, amit az első világháború alatt hatályon kívül helyeztek, a háború után pedig nem állítottak vissza. Semmi sem szabott határt a munkásnők egészségét rontó, éjszakai munkájának. A terhes nőket sem védelmezték valamennyire is megfelelő törvényes rendelkezések. Nem csoda, ha az újszülöttek száma évről-évre csökkent, a csecsemőhalandóság pedig óriási volt.

Az *iparostanoncok* a legnagyobb nyomorban éltek. Nagyrészük éveken keresztül teljesen fizetés nélkül volt kénytelen dolgozni, ha szakmát akart tanulni. Ahol pedig mégis kaptak bért, általában heti 3 pengőtől 6 pengőig terjedt. A válság idején vagy rögtön felszabadulásuk után elbocsátották az ifjúmunkásokat, vagy az elbocsátott idősebb szakmunkások helyett fele bérért dolgoztatták őket.

A válság éveiben a tanoncok 20 százalékának egyáltalán nem volt munkabére. A hetibéresek legnagyobb része 8—12 pengőt kapott. Azok közül, akik órabért kaptak, 131 5 fillért, 650 6—10 fillért, 340 11—15 fillért, 330 16—20 fillért kapott. A női iparostanoncoknak csak 40 százaléka kapott fizetést. Ezek 80 százalékának hetibére 5 pengőn, 50 százalékáé pedig 3 pengőn alul volt.

Kis üzemekben 12—14, de néha 16 órát dolgoztattak a tanoncokkal. Nem szakmába vágó munkát végeztettek velük és az iskolában sem a szakmát oktatták.

A világgazdasági válság évei alatt a tanoncok száma rohamosan csökkent. Még ahhoz is protekció kellett ebben az időben, hogy valakit tanoncnak felvegyenek. 1934-ben 46 százalékkal kevesebb ifjúmunkás volt, mint 1928-ban. Az 1932—33. tanévre tanonciskolába beíratkozott mintegy 52 000 ipari tanuló közül a tanév végére csak 36 000 maradt. Az előző tanévhez képest Budapesten 3211, vidéken 7034 tanulóval kevesebb íratkozott be, tehát egyetlen év alatt több mint 10 000-rel csökkent a tanulók száma. A fiatalok ezrével tengődtek mint alkalmi munkások, kifutók és napszámosok, részint pedig mint olyan munkanélküliek, akiknek még soha nem is volt alkalmuk dolgozni.

A *bányászok* helyzete különösen súlyos volt. 1933-ban a somoskőújfalusi bányában a válság előtti 1080-as munkáslétszám helyett mindössze 120 bányász dolgozott. Azoknak a helyzete sem volt irígylésreméltó, akiknek volt munkájuk. A belga tőkések kezén lévő budapestvidéki Kőszénbányatársulatban — ahol 1928-ban hatgyermekes családapáknak 12 órás műszakra 3,33 pengőt fizettek — csillésnek vették fel a bányászokat, de szakmunkásként foglalkoztatták őket. A 12 órás műszakban dolgozó bányászoknak ebédidőt sem engedélyeztek. 1933-ban a gyöngyösi bányászok 13—14 órát dolgoztak naponta 1,50—2 pengőért.

A sajókazinci bányában a bérlők — ahogyan a csendőrnyomozó osztály parancsnokság bizalmas jelentése mutatja — a 12 órás napi munkaidő melletti 3—3,50 pengős keresetet 50—60 fillérrel le akarták szállítani — ugyanakkor, amikor a bányának nagy tisztajövedelme volt.

A válság terhei ellen a bányakapitalisták — a bérleszállítások és munkáselbocsátások mellett — úgy is védekeztek, hogy — a fennálló törvényes rendelkezések ellenére — éhbérért fiatalkorúakat alkalmaztak. 1931-ben például a Budapestvidéki Kőszénbánya pilisvörösvári bányaigazgatóságának kérésére a bányakapitányság engedélyezte, hogy törvényellenesen 16—18 éves fiatalkorúakat alkalmazzanak és állítsanak egészséget rontó éjjeli munkába. A Hungária Kőszénbányában 1931-ben a bányakapitányság hozzájárulásával a vasárnapi munkaszünetet is felfüggesztették.

Sok bányatulajdonos arra kényszerítette a bányászokat, hogy a vállalat tulajdonát képező élelmiszerlerakatokban vegyék meg a szükséges élelmiszereket. »A munkások erősen sérelmezik a vállalatnak azt az eljárását is — számol be a csendőri bizalmas jelentés — hogy a vállalat kezelésében levő élelmitárakban a szabadkereskedelemben forgalombahozott áruknál silányabb minőségű árut kapnak. Az élelmitárakban való vásárlásra pedig a vállalat által kényszerítve vannak a munkások.«

A bányabárók, akik ebben az időben is hatalmas profitra tettek szert, a legelemibb biztonsági intézkedésekkel sem törődtek. A bányaszerencsétlenségek rendkívüli gyakoriak voltak. A kiskéri szénbányában 1931 december 23-án tartott vizsgálat

jegyzőkönyvéből kiderül, hogy: az elemi biztonsági feltételekkel sem törődtek!

»A kiskéri szénbánya aknájának faalépítése teljesen el van korhadva, úgyannyira, hogy az abban dolgozó bányamunkások élete minden percben veszélyben forog. Belső aláépítés kicseréléséről vagy javításáról hosszú évek során gondoskodva nem lett. A bányamunkások vallomása szerint a vizsgálatot megelőzően egy-két héttel már beomlás is történt, ahol az egyik bányamunkás kb. 18 óra hosszat volt eltemetve. A bányához vezető csilleút, amelyen a csilléket lóval vontatják, valamint az iparvágány maga is olyan rossz karban van, hogy az arról visszafelé teherrel leeresztett csillék a föld felszíne felett dolgozó és kitároló munkások életét szintén veszélyeztetik.«

Óriási *lakásnyomor* jellemezte a Horthy-rendszert, ami a válság éveiben katasztrofális méreteket öltött.

A lakásfelszabadítás után kiélesedett lakásuzsora és lakástalanság a lakosság valamennyi dolgozó rétegének nyomorát betetőzte. Budapesten 90 ezer embernek nem volt lakása ugyanakkor, amikor több mint 10 ezer lakás üresen állott a Gömbös-kormány jóvoltából ismét felemelt, megfizethetetlenül magas lakbérek miatt. A nyomortanyák és a rendőrség fennhatósága alatt álló éjjeli menedékhelyek zsúfoltak voltak. Munka és munkanélküli segély nélkül, leírhatatlan lakásviszonyok között tengődtek a dolgozók tömegei. Ezrével laktak a nyomorgók a pestkörnyéki erdők földbevájt oduiban vagy a szabad ég alatt és naponta újabb száz és száz szegény családot lakoltattak ki, mert nem tudták megfizetni a háztulajdonosok által követelt lakbéreket. 1932 szeptemberében 12 000 kilakoltatási kérvény feküdt a bíróság előtt, amelyben a háztulajdonosok hatósági kilakoltatást követeltek a nemfizető lakók ellen.

Az első kerületben a Rökk-gyár alatt ideiglenes tákolmányokban laktak, amelyeket a szeméten talált épületanyagokból, eldobott tetőfedéllemez-anyagokból, zsákokból 'stb. tákoltak össze. Már 1929-ben mintegy 2000-en laktak Budapesten istállóban, padláson, pincében, illemhelyen, mángorlóhelyiségben, lépcsőházban, barlangokban. Ezek a statisztikában az ú. n. »nem lakásul szánt lakóhelyek« cím alatt szerepeltek. 40 — másfél méternél nem szélesebb — pince- és padláshelyiség mindegyikében 6—8 ember lakott, de akadtak olyanok is, ahol

15—20-an tengették életüket. Külön csoportot alkottak a bódélakók. Egyetlen szűk, egészségtelen oduban 10—15-en is voltak befészkelve. A tél azután ezeknek a számát még megsokszorozta.

A kiserdőben, a lágymányosi nyomortelepen, a Hangyatelepen sokgyermekes családok laktak egy-egy kunyhóban. Sashalmon többezer ember nyomorgott a baraktelepen. Az itt nyomorgók napokig eltitkolták a haláleseteket, mert nem volt pénzük temetésre. A Kelenföldön lévő Bíbic-telepen 1934-ben mintegy 3—4000 ember lakott, de egyetlen orvos, patika sem volt. Az utak annyira járhatatlanok voltak, hogy még a mentőkocsi sem tudott bejutni.

A lakásnyomornak nem a lakáshiány volt az oka: 1933-ban több mint 15.000 üres lakás és üzlethelyiség volt Budapesten. A nyomorgó proletárok azonban nem tudták ezeknek a bérét megfizetni, a kormány és a főváros nem a dolgozókat, hanem a háztulajdonosokat támogatta. 1934-ben polgármesteri rendelettel még 15 százalékkal föl is emelték a fővárosi bérházak kislakásainak bérét, ugyanakkor, amikor a nagylakások bérét változatlanul hagyták. Egyszoba-konyhás lakásokban lakó proletárok keresetüknek 50—60 százalékát voltak kénytelenek lakbérre fordítani.

A proletariátus és a szegényparasztság a Horthy-rendszerben a tanulás jogától és lehetőségétől is meg volt fosztva. Az uralkodó osztály szándékosan *tudatlanságban* tartotta a népet. Rendkívül magas volt az írástudatlanok száma. Az iskolaköteles falusi gyermekek nagy százaléka a téli hidegekben — lábbeli és valamennyire is megfelelő ruházat hiánya miatt — nem járhatott iskolába. De Budapesten sem volt jobb a helyzet. A budapesti téglagyári munkások például 1929-ben gyermekeiket lábbelivel sem tudták télen ellátni, mire az elöljáróság ahelyett, hogy segített volna ezen a helyzeten, 5—6 pengőre büntette őket, mert nem járatták gyermekeiket iskolába.

Budapesten sok olyan iskola volt, amelyiknek sem tornaterme sem udvara nem volt. Az angyalföldi és kőbányai barakiskolákban a két réteges fal közé beépített fűrészpor vagy szalma rövid idő alatt megrothadt, úgyhogy ezekben az iskolákban a levegő rendkívül egészségtelen volt. Nem véletlen, hogy az ilyen iskolák proletárnegyedekben voltak.

Az iskolaköteles gyermekek jelentős része a négy elemi iskolai osztályt sem végezte el. Középiskolába nagyon kevés munkás- és szegényparaszt származású gyermek juthatott, az egyetemekre még kevesebb. Az iskolánkívüli művelődésre, továbbtanulásra jóformán semmi lehetőség sem volt.

Az 1932—33-as és 1933—34-es iskolaévekben a főváros iskoláiban fölmerült több mint 27 000 pengő tandíjhátralékot — 1935-ben, a következő évben — csak azért engedték el, mert behajthatatlanok voltak:

»... a hátralékos tandíjak a tanulók szüleinek nehéz anyagi helyzetére való figyelemmel behajthatatlanoknak látszanak, ... ezek a tandíjkövetelések csak bírói úton volnának érvényesíthetők, márpedig ... a tandíjköveteléseknek bírói úton való érvényesítése a követelések összegével arányban nem álló készkiadásokat vonna maga után.«

A tanszerek árának emelése is nehezítette a dolgozók gyermekeinek tanulását. 1932 elején 20—25 százalékkal emelkedett az író- és tanszerek ára. A legolcsóbb középfokú iskolatípus, a polgári iskola költségei — 1933-as adatok szerint — a következők voltak: beiratási díj 5,70 pengő, tandíj 36 pengő, könyvek fűzve 39,20 pengő, körzőkészlet 10 pengő, rajztábla, írószer stb. 15 pengő, tanulmányi kirándulások 10—12 pengő, tehát összesen 133—140 pengő. A gimnázium költségei 250—260 pengő körül mozogtak, a kereskedelmi iskolákban pedig 360—370 pengő volt egy évi iskoláztatás költsége. Nem csoda, ha ilyen költségek mellett nem gondolhattak a munkások arra, hogy gyermekeiket iskoláztassák.

A világgazdasági válság éveiben a magyar uralkodó osztály a *kivándorlás* segítségével is szabadulni szeretett volna a hatalmasan megnövekedett munkanélküli proletártömegek egy részétől. Az ugyancsak súlyos gazdasági válsággal küzdő nyugati tőkés államok azonban általában elzárkóztak a bevándorlás elől. Ha időnkint mégis mutatkozott kivándorlási lehetőség, a horthysta közigazgatási hatóságok mindent elkövettek, hogy külföldi rabszolgamunkára csábítsák az éhező magyar proletárokat, főleg az agrárproletárokat. A munkáskivándorlás ugyanis nemcsak a kivándorlást lebonyolító tőkés társaságoknak jelentett jó üzletet, hanem az általuk lepénzelt magasállású állami bürokratáknak is. Ezért csábították 1929-ben

miniszteri hozzájárulással Argentinába való kivándorlásra a magyar földmunkásokat, annak ellenére, hogy hivatalos jelentések érkeztek arról, hogy milyen sors vár az oda kivándorlókra. »A hólyagostalpú, letört, éhes emberek az első napokban kénytelenek voltak az utcán, a kikötőkben aludni, ahol rendőrök hajszolták őket... — ad hírt ennek az „akciónak" következményeiről a „Proletár" 1929 december 15-i száma. Szinte hihetetlen dolgokat beszélnek el az áldozatok, akik eladták otthon mindenüket, hogy ide kijöhessenek. A falujukban egy jótállási ívet töltettek ki velük, amelyet két legközelebbi rokonukkal írattak alá, akik erkölcsi és anyagi felelősséget vállaltak értük. Horthy kuvaszai túszokat szedtek a kivándorlókért. Az emberek félnek hazaírni a rémes valóságról, mert akkor otthon rögtön előkapják az erkölcsi és anyagi jótállót.«

AZ AGRÁRPROLETARIÁTUS ÉS A PARASZTSÁG HELYZETE

A mezőgazdasági válság elsősorban az agrárproletariátust és a szegényparasztságot sujtotta, de súlyos következményeit a középparasztság tekintélyes része is megsínylette. A magas adóterhek, a bank- és kulákuzsora kamatai alatt nyögő kisparasztság tízezrei ellen folyt a végrehajtás a válság éveiben. Kis földjeiket, házukat, szegényes berendezési tárgyaikat, utolsó jószágukat is elárverezték.

A parasztság elégedetlensége oly nagyfokú volt, hogy az uralkodó osztály egyes képviselői szükségesnek látták tiltakozni az ellen az általuk is országosnak minősített jelenség ellen, hogy az árveréseken »főleg ingóságok... olyan potom áron kelnek el, hogy láttam jegyzőkönyvet, amelyben az volt, hogy disznó 4 pengőért, ökör 30 pengőért kelt el«. 1930 első nyolc hónapjában 160.000 foglalást hajtottak végre adóhátralék miatt és 12.000 kisparaszti birtok került dobra.

Gyakran a gép alól szállították el az összes gabonát és kenyér és vetőmag nélkül hagyták a kisparasztokat: »már többen is írtak levelet és személyesen is többen panaszkodtak abban az irányban — számolt be az egyik képviselő a 33-as bizottság ülésén — hogy a zárgondnokok könyörtelenül bántak el velük, hogy kisöpörték magtárjukat, hogy a legtöbb

helyen az egy hónapi ellátásra szükséges kenyérnek valón kívül semmit sem hagytak, vetőmagot pedig egyáltalán nem hagytak.« A kisparasztság tízezrei süllyedtek le a földnélküli agrárproletárok keserves helyzetébe.

Az 1928-ban kiélesedett agrárválság idején a magyar uralkodó osztály le akarta zárni az 1920-ban elkezdett, 8 éven át húzódó ú. n. földreformot. A nagybirtokosok a nagytőkés-nagybirtokos állam segítségével jó üzletet csináltak a földreformmal: a szegényparasztság nyakába varrták rossz, művelésre gyakran alig alkalmas földdarabjaikat. A megtérítési árat csak később, akkor állapították meg, amikor a földárak magasabbak voltak, akkor is átlag 25—30 százalékkal a forgalmi ár felett. A megváltási összeg törlesztését pedig 1928-ban, az agrárválság kitörése idején kellett volna megkezdeni. Sokan már előbb lemondtak a juttatott földről; a régi birtokosok vagy kulákok, kupecek kezébe került vissza a juttatott föld nagy része.

A kormány fő gondja az volt, hogy a reform során a parasztoknak juttatott földért a nagybirtokosokat kártalaníthassa. 1928 tavaszán szerződést kötött a svéd-amerikai gyufatrösztel: kiszolgáltatta a külföldi tőkének a magyar gyufagyártást — a fogyasztókat. Az így kapott kölcsönből elégítette ki a nagybirtokosokat.

Nagy volt a földínség Horthy-Magyarországon. A válság kitörése előtt viszonylag magas földárak voltak. A kisparaszti bérletek haszonbére is magas volt. A kisparasztság proletarizálódása a válságot közvetlenül megelőző években gyors ütemben haladt. Az »önkéntes« földeladások száma is megnövekedett. A válság alatt a mezőgazdasági termékek árai katasztrofálisan lezuhantak. A búza ára 7 pengőig süllyedt. Ez az agrárválság folytán bekövetkezett árzuhanás a kisparasztok amúgyis csekély jövedelmét eltüntette, vagy egészen összezsugorította.

Az ipari tőkések az iparcikkek árát az általános árzuhanás ellenére viszonylag magasan tudták tartani, a mezőgazdasági árak azonban rohamosan estek. Az iparcikkek és a mezőgazdasági termények árának egymáshoz való viszonyát mutató agrárolló a válság alatt szélesre nyílt: 1928: 23, 1930: 59, 1933: 62. A parasztok tehát az iparcikkeket magas monopól-

árakon vehették csak meg, míg saját terményeiket a gabonakereskedők potom áron vásárolták fel.

A bankok a legváltozatosabb módon uzsorázták ki a parasztságot. A válság éveiben az is gyakori jelenség volt, hogy amikor az adós kisparaszt bement a bankba, hogy törlesszen és kamatot fizessen, azzal utasították el, hogy vagy az egészet fizesse ki, vagy peresítik a váltót. Ilyen eset számtalan volt. Még gyakrabban előfordult, hogy a válság előtti években megvásárolt parcellaföldek árából a vásárló kisparasztok jelentős összegeket kifizettek már, amikor, főleg 1931 folyamán a bankok felmondták a váltóhiteleket és végrehajtásra került a dolog.

A fasiszta gazdatitkárok jelentése szerint 1931 nyarán 42 megvizsgált község közül két község volt csak, ahol 20 százalék alatt maradt a kisbirtok eladósodottsága. A kisbirtok 5 községben 30, 6 községben 40, 14 községben 50 százalékig volt megterhelve, 14 községben 50 százalék felett volt a teher, de olyan község is volt, ahol értékénél is több teher nehezedett a kisbirtokra. A hosszúlejáratú kölcsön 33 községben ismeretlen volt, a parasztok csupán rövidlejáratú uzsorakölcsönöket kaptak. A kisbirtokos 9—25 százalék között ingadozó kamatot fizetett és számos helyen fordultak elő 20—60 százalékos uzsoraügyletek. Kizsákmányolta a parasztot a közvetítőkereskedelem is. Súlyosbította ezt a helyzetet a korai fagy, rovarkárok, az aratás előtti szárazság is. Különösen az északi megyékben, de az Alföldön és a Dunántúlon is egyes vidékeken éhinség elé néztek. Sem aratási munka, sem kenyér és vetőmag nem volt. A kormány ínségakciót szervezett, de a gabonát 6 pengőért adta az ínségeseknek. A fejadag rendkívül alacsony volt ugyanakkor, amikor a nagybirtokosok magtáraiban és a bankok tárházaiban és raktáraiban több millió métermázsa gabona várt kivitelre és az alacsony gabonaárak miatt a gabona egy részét szeszfőzésre, más részét takarmányozásra használták fel.

A pusztuló kisparaszti gazdaságoknak a végrehajtó adta meg a kegyelemdöfést. A parasztság körében fokozódott a nyugtalanság. A gazdatitkárok »izgatás«-ról tettek jelentéseket. A kormány statáriumot rendelt el, a falvakat megszállták, a szegényparasztságot akasztófával fenyegették meg.

Az összes tehernek majdnem 19 százaléka még 1932 végén

is az ú. n. földreformmal kapcsolatos követelés volt. Az összes földbirtokosok fele adós volt, az összes földbirtokok területének 36 százaléka volt megterhelve. A legsúlyosabb adósságteher a törpebirtokosokat nyomta.

A mezőgazdaságnak már a válság kitörése előtt is súlyos adósságterhei 1932 végére elérték a 2 172,3 milliót. Ennek a hatalmas összegnek több mint a fele bankkövetelés volt. Dolgozó parasztságunknak több mint a fele adósa volt a bankoknak. A dolgozó parasztság adósságterhe nagyrészt uzsorajellegű váltókölcsönből állott. A parasztságot óriási kamatteher nyomta. 1932-ben a mezőgazdaság összes pénzbevételének több mint 20 százalékát emésztették fel csak a kamatterhek.

A dolgozó parasztság kétségbeejtő helyzetét súlyosbította a nagytőkés-nagybirtokos állam adórendszere, amely a nagybirtokosokkal 8—10 aranykorona kataszteri tisztajövedelem, a dolgozó parasztokkal pedig átlagban ennek a kétszerese után fizettette az adót.

1932 végén a 33-as bizottságban egyesek azt követelték, hogy vessenek legalább némileg gátat a falusi adóvégrehajtásoknál, árveréseknél általánossá vált igazságtalanságoknak, mert: »... gazdaságilag, de politikailag is nagyon komolyan kell venni ezt a kérdést... az országban végighullámzik egy olyan izgalom, amelynek politikai és társadalmi következményeit senki sem tudja vállalni.« Ennek alátámasztására számos, a Horthy-rendszert leleplező tényt hoztak fel: »Ma kaptam egy jelentést — mondotta az egyik felszólaló — hogy Mágocson, Baranya megyében egy 200 pengő értékű tehén 75 pengőért kelt el, de a vevő 10 pengő haszonnal a tulajdonosnak visszaadta. Az árverés költsége, a főbíró és a csendőrség kiszállási költségén kívül, 72 pengőt tett ki.« — Egy másik levél arról számol be, hogy Siklóson az árverésen a tehenek 6—7 pengős árban keltek el, »úgyszintén a disznók is, ami még a mai silány értékesítési árakat is meggyalázta... és egy értékes csikó 27 pengőért kelt el«. Egy másik helyen egy tehenet 47 pengőért adtak el, egy bikát, amelynek az ára 270 pengő, 108 pengőért és egy lovat, amely megér 150 pengőt, 35 pengőért, a kukoricát pedig métermázsánként egy pengőért, sőt ötven fillérért. Baján 10 pengőért árverezték a tinókat.

Egyes vidékeken havonta hajtották be az adókat: »A gazdáknál árverést tűz ki a járási végrehajtó adó miatt és azután elhalasztja az árverést 20 százalék fizetése ellenében. Rá egy hónapra megint kitűzi az árverést és megint 20 százalékot követel tőlük. Igy megy ez hónapról-hónapra — magam sem akartam elhinni, de utánanéztem és meggyőződtem róla, hogy így van« — mondotta Schandl Károly.

Miközben országszerte tömegesen folytak a falvakon az árverések, a Gömbös-kormány még feljebb emelte az adókat. Ez ellen még egyes országgyűlési képviselők is tiltakoztak:

»Ha abból indulok ki, amit szűkebb hazám, a Tiszántúl mutat ezidőszerint, fel kell hívnom a bizottság figyelmét arra, hogy mit kívánhat a pénzügyminiszter úr például Bihar vármegye területéről valamely adót felemelő rendelkezésével? Egy megye területén, ahol öt millió pengő értékkel kevesebb búza termett az idén, mint tavaly — ez csak egy tétel — és két millió pengő értékű bolettával kapott kevesebbet a vármegye közönsége az idén, mint tavaly — ez tehát már hét millió pengő hiány a tavalyival szemben — egy megyében, ahol az útadó és a közmunkaváltság teljes összegében a transzferalapra fizetődik be és abból egy krajcár sem marad meg az alispán kezében, egy megyében, ahol a vármegye úgy tartja fenn magát, hogy az alispán kocsikázik, autóba ül és elvisz magával számvevőségi közegeket, ráutazik az egyes községekre, előhivatja az előljáróságot és kisebb-nagyobb terror gyakorlásával behajtja az adót; ahol így vegetál az egész vármegye, ahol a kinnlevőségek, a vármegye adófizető polgárságának a hátraléka kétszer akkora, mint az egész vármegye egy évi egész költségvetése, amikor az adóhátralékok ilyen óriásiak, ilyen horribilis nagyok, nem tartom lehetségesnek, hogy például ezen a területen, speciálisan Bihar megye területén, de az elemikár sujtotta többi határos megyékben is valami adótöbbletet eredménnyel lehessen behajtani.«

Egy másik felszólalás mutatja, hogy ez nem volt szórványos jelenség, nemcsak Bihar megyére és a vele szomszédos elemi csapást ért megyékre vonatkozott: »Legyen meggyőződve... t. Képviselőtársam, hogy mindaz a körülmény, amelyet ő észlelt Bihar megyében, éppen olyan mértékben megvan

a szegedi tanyákon, vagy megvan Fehér megyében, vagy a Dunántúlon és a Tiszántúlon egyformán.«

A mezőgazdaság válságának levezetésére hozott gazdavédelmi kormányintézkedések lényege az árverések szüneteltetése volt 1933 október végéig. Eddig az időpontig tehát moratóriumot adtak a gazdának. A jövedelem- és a kamatterhek ugyanis elviselhetetlenekké váltak a parasztság számára. 1931 őszén, amikor a falun a forrongás növekedett, kimondták, hogy a mezőgazdáknak a Nemzeti Bank váltóleszámítolási kamatlábánál nagyobb kamatlábat nem szabad számítani. Ennek következtében 1931-ben a legmagasabb kamatláb 8 százalékra esett vissza. 1932 októberében azután a Gömbös-kormány a törlesztéses kölcsönök kamatait 5 százalékra csökkentette, 1933 februárjában pedig sor került a törlesztéses részletek elhalasztására. A finánctőke törekvése az volt, hogy a gazdamoratóriumot ne hosszabbítsák meg és hogy »egyéni eljárásokat« alkalmazzanak az adósokkal szemben, vagyis a nem életképesnek nyilvánított adósokat engedjék teljesen tönkremenni. A banktőkének ez az indítványa zömmel a kis- és középparasztok ellen irányult. A kormány gazdavédő intézkedései egyébként is a nagybirtokot védték. A különösen eladósodott, teljesen elnyomorodott gazdákat kizárták a tehermentesítésből.

Hatalmas méretű volt a mezőgazdasági munkanélküliség. A válság évei alatt a teljesen munkanélküliek száma télen elérte a 800 ezret. Az uradalmi cselédek mindössze évi 7—800 pengőt tudtak — természetbeni járandóságukat is beleszámítva — megkeresni.

Az éhség és a kilátástalan helyzet miatt a faluról a fővárosba jött agrárproletárokat olyan rendelettel szorították ki a fővárosból, amely szerint csak a már egy évnél régebben Budapesten lakó személyek kaphattak munkát. A kivándorló mezőgazdasági munkások száma 1928—29-ben rohamosan emelkedett, csak a nyugati tőkés államoknak a kivándorlás elől való — már említett — merev elzárkózása szabott ennek gátat.

A szegényparasztok egyre növekvő elégedetlenségétől megrémülve a kormány arra kényszerült, hogy közmunkákkal kíséreljé meg levezetni az elégedetlenséget. Ennek azonban katasztrofális hatása volt a bérekre: a létminimum alatti bért fizették, ennek következtében a magánkapitalista üzemek sem akar-

tak magasabb bért fizetni s a mezőgazdasági munkások bére állandóan csökkent. A proletár napszámosréteg évi 270 pengő körül keresett.

A nagybirtokos érdekeket szolgáló mezőgazdasági kamara adatai szerint 1931-ben a mezőgazdasági munkások napszámbére 1,83 pengő, a nőmunkásoké 1,51 pengő, a gyermekeké 1,09 pengő volt. A mezőgazdasági kamara közgyűlési jelentése szerint 1930-ban egy mezőgazdasági munkás átlagban 150 napot dolgozott, 1931-ben már csak 130 napot. Valójában azonban a kamara szerint is csak 80—100 munkanap volt egy mezőgazdasági munkás számára általában biztosítva. Voltak olyan vidékek, ahol csak aratási munka volt. A szőlőmunkások helyzete volt a legrosszabb, ezek csak évi 50—60 napot dolgoztak.

Az állami elnyomószervek segítettek a nagybirtokosoknak és nagybérlőknek megtartani azokat az aratási szerződéseket, amelyeket a szegényparasztok még a megelőző őszön kényszerhelyzetben kötöttek azért, hogy valami előleget kapjanak. Az aratószerződések 1930-ban olyanok voltak, hogy az arató 10—14-ed részt kapott, a cséplésért pedig a legtöbb helyen nem kapott külön semmit. Krumpli- és kukoricaföldet, amelyért azelőtt bizonyos robotot kellett végezni és annak fejében a termés a szerződést kötő mezőgazdasági munkásé volt, ekkor már nem kaptak, aki pedig kivételesen kapott, annak a robot mellett a termés felét vagy kétharmadát be kellett szolgáltatnia a nagybirtokosnak.

1928—34 között a mezőgazdasági napszámbér férfimunkásnál 56, női munkásnál 56,6, gyermekmunkásnál 58,2 százalékkal csökkent. A munkások »jogilag« ugyan kérhették a legkisebb bér megállapítását, a gyakorlatban azonban nem is igen kérték, mivel ha megpróbálták, a nagy munkanélküliséget kihasználva a munkaadók elbocsátották őket és másokat vettek fel helyettük. A reménytelen munkanélküliségben sínylődő, mindenükből kiforgatott mezőgazdasági munkások gyakran puszta ellátásért voltak kénytelenek vállalni a legnehezebb mezőgazdasági munkákat.

Csökkentek a mezőgazdasági cselédek pénzbérei is. A mezőgazdasági cselédek napi keresete az 1924—25-ös 3.21 pengő hivatalosan kimutatott átlagról 1933—34-ben 84 fillérre zuhant.

KISIPAROSOK TÖMEGCSŐDJE

A nagytőkés vállalatok versenye a kisiparosok és kiskereskedők tekintélyes részét tönkre tette, csődbe juttatta. A kisiparosok proletarizálódásához az állam adópolitikája jelentősen hozzájárult. Évente többezer kisiparos és kiskereskedő ment tönkre — tömegével csukták be műhelyeiket, üzleteiket. A csődök száma megháromszorozódott.

Már 1929-ben az otthonmunkára, a »bedolgozásra« vettek irányt a kisipari üzemekben, hogy az otthonmunka segítségével a munkásokra hárítsák át a műhely- és egyéb állandó költségeket.

Mutatja a kisiparosság válságos helyzetét a Székesfehérvárott 1930 februárjában tartott iparos nagygyűlés határozati javaslata:

»... a nagy munkanélküliséggel szemben ott áll a még nagyobb munkahiány és a hozzáfűződő nincstelenség, továbbá elégedetlenség... A helyzet ma az, ami volt a világháború szerencsétlen napjaiban: gond ül mindenki fején és sóvárogva várja az enyhülés pillanatát, amely sohasem akar beköszönteni. — Mindez egészségtelen állapot, amely előbb-utóbb... bonyodalmakra vezet, tehát hogy ez be ne következhessék, minden alkalmat meg kell ragadni, hogy az arra hivatott tényezők valamilyen formában segítséget nyujtsanak...«

A kormány azonban meg sem próbált a kisiparosokon segíteni. Csak az építkezések megindítása segített volna valamit, mivel a teljesen pangó építőipar több mint 40 kisipari ágat sodort válságos helyzetbe. Az építkezések megindítására azonban semmi sem történt. A hitelek nyujtása majdnem teljesen szünetelt. A bankok nem finanszírozták az építkezéseket.

Munkaalkalmakat kellett volna teremteni. Az államnak és a közületeknek azonban erre a célra nem volt pénze. »... Joggal kérdjük — panaszkodtak a kisiparosok — miért kevésbbé fontos sokezer... megbízható adóalanynak a pusztulása, mint azoknak a hatalmasoknak a busás jövedelme, akik... többékevésbbé szinekurákban ülnek, s miért kell a székesfővárosi házinyomdának drága és gyönyörű díszműveket előállítani, a tébolydákban... lakkcipőket... a Beszkárt szűcsműhelyében női bundákat készíteni, s a fegyintézeteknek nyilvános

árlejtéseken részt venni?« Rámutattak arra is, hogy az Árelemző Bizottság tagjaivá a kormány a kartellek vezetőit, képviselőit tette, akik megakadályozták, hogy a kisiparosok a közszükségleti cikkeket a dolgozók által megfizethető árakon állítsák elő.

1931 tavaszán a budapesti bádogos és szerelő ipartestület a miniszterelnöktől táviratban kérte a katasztrofális munkahiány és nyomor miatt »az adó és OTI transzferálásoknak azonnali felfüggesztését, különben elkerülhetetlen az iparosság végromlása«.

Hódmezővásárhely iparosai 1931 szeptemberében tartott nagygyűlésükön követelték »az ország mai nyomorúságos állapotának bekövetkezéséért gr. Bethlen István volt miniszterelnök és kormánya tagjai vád alá helyezésének elrendelését«.

Az Ipartestületek Országos Szövetsége 1933 januári értekezlete azzal a felhívással fordult a kormányhoz és a parlamenthez, hogy sürgősen cselekedjék a kisiparosság érdekében, mert a munkaalkalmak majdnem teljes hiánya és az elviselhetetlen adóterhek következtében a kisiparosság nagy része teljesen leromlott és tönkrement: »az iparosműhelyek több mint 80 százaléka minden munka nélkül áll, sőt... ma alig van iparág, ahol a jobb időkben középiparosoknak nevezett iparosok is egy-két kegyelemből tartott munkáson kívül többet foglalkoztathatnának.«

A kisiparosok tömeges tönkremenése, a kispolgári tömegek fokozódó elégedetlensége a kisiparosságot »mentő« intézkedésekre kényszerítette a kormányt. Ezek az intézkedések azonban semmit sem értek. Teljesen meddőek voltak azok a rendelkezések, amelyek kamatmentességet és részletfizetési kedvezményt ígértek azoknak, akik adójuk jelentős hányadát befizetik. A kisiparosok ugyanis már a második részletet sem voltak képesek befizetni. »Nagy tömegeinél már csak ú. n. nemleges zálogolási jegyzőkönyveket vehet fel a végrehajtó: transzferálni pedig már csak utolsó párnáját és gyalupadját lehet: de azért ínségadót vetnek ki arra az iparosra, aki maga is ínségmunkára jár s legnagyobb megdöbbenésükre ismét emelik az adókat, s folytatólagosan leszállítják a közalkalmazottak járandóságait, vagyis tovább csökkentik azoknak a rétegeknek a felvevőképességét, akik számára a kézművesiparosság dolgozni szokott«

— panaszkodtak. A műhelyében egy segédet és egy tanoncot foglalkoztató kisiparosnak ugyanolyan kulcs szerint kellett hozzájárulnia az OTI fenntartásához, mint a nagyiparosnak.

A fasiszta kormány, nemcsak hogy nem segített a kisiparosok helyzetén, hanem állástalan diplomásokat, mérnököket jogosított iparűzésre, ami ellen a kisiparosok kétségbeesetten tiltakoztak: »... lehetővé akarják azt tenni, hogy a ... mérnök-főiskolát végzettek pl. az aranyozó-, a címfestő-, a fényképész-, a mázoló-, a szobafestőipart minden előzetes gyakorlat nélkül folytathassák; hogy pl. a kohómérnök a fehérneműtisztító-, a gumijavító-, kelme- és fonalfestő-, vegytisztító-, a mézeskalácsos- és viaszöntőipart, a szappanfőzést, az üvegezést önállóan és szabadon gyakorolhassa s hogy a vegyészmérnök három havi gyakorlat után artézi- és műkútfúró, fésűs, fogműves gombkötő, kéményseprő, kesztyűs és sérvkötő, gáz- és vízvezetékszerelő, műszerész, orvosi műszerész, faszobrász, takács, vésnök és bélyegzőkészítő lehessen.« »Ha valaki azt mondaná, hogy a kézművesiparosság a sír szélén áll — írták a kisiparosok képviselői — nem mond igazat, mert ez az iparosság már a megásott sírból kiált fel azokhoz, akik az ország sorsát intézik.«

ÁLLÁSTALAN DIPLOMÁSOK — AZ ÉRTELMISÉG NYOMORA

A gazdasági válság az értelmiséget is rendkívüli mértékben sujtotta. Az értelmiségiek, diplomások tekintélyes része nyomorgott vagy egyáltalán nem tudott munkához jutni. A magánalkalmazottak fizetését több ízben leszállították, a köztisztviselőkét másfél év alatt ötször csökkentették.

Már a gazdasági válság kezdetén, 1929 végén az úgynevezett szellemi munkások tömege jelentkezett lealázóan csekély-összegű karácsonyi segélyért. Ugyanebben az időben a diósgyőri vasgyárban az újonnan alkalmazott mérnököket hét esztendős szerződéssel, 40 filléres órabérért vették fel, azzal a kikötéssel, hogy ha a hét év letelte előtt kilépnek a vállalat kötelékéből, munkabérük felét vissza kell fizetniök. A budapesti mérnöki kamara 1931 október 9-i felterjesztéséből kiderül, hogy úgy a magánmérnökök, mint a tőkés vállalatok alkalmazásában

lévő vagy ilyen alkalmazást kereső mérnökök helyzete teljesen kilátástalan. A mérnökök szinte kizárólag a minimális mértékben folyó közmunkákra voltak — mint egyetlen kereseti forrásra — utalva.

Az óbudai híd tervezésében részvevő okleveles mérnököknek, amikor 1931-ben alkalmazták őket erre a munkára, 140 pengő volt a havi fizetésük, azonban kötelezvényt irattak alá velük: sem végkielégítési, sem nyugdíjigénnyel nem léphetnek fel és bármikor elbocsáthatók. Két év mulva, 1933-ban, nemcsak fizetésüket szállították le hallatlan mértékben, havi 75 P-re, hanem két csoportra is osztották őket, ami azt eredményezte, hogy — amint azt még a burzsoá sajtó is kénytelen volt méltatlanságnak elkönyvelni — »a magyar állam megbízásából végzett munka után egy nős, okleveles, talán már nem is olyan fiatal gépészmérnök tudása, nyugdíj nélkül, 112 pengő, míg egy nőtlen — 35—40 éves mérnök munkája havi 70, azaz heti 16 pengőt ér az államnak... Nehéz szakmájuk után való keresetük jóval alatta marad az annyira lenézett városi szükségmunkás havi 80 pengő létminimumának, mely munka azonban korántsem követeli meg azt a fokozott és műegyetemi végzettséget igénylő agymunkát, amelyet a híd egyes részleteinek a kidolgozása követel.«

A tanárok és különösen a tanítók is súlyos helyzetben voltak. Az Országos Tanító Szövetség 1933 elején ismételten tiltakozott a köztisztviselők fizetésének újabb csökkentését jelentő kormányrendelet ellen, amely különösen sujtotta az amúgyis rendkívül alacsony fizetésű tanítókat. 1933 végén már 2500 állástalan tanító kért elhelyezkedést a vallás- és közoktatásügyi minisztertől. 1933. évi — amúgy is nyomorúságos — teljes illetményét mintegy 6000 tanító nem kapta meg. A hátralékos illetmények összege több mint másfélmillió pengőre rúgott.

Az állástalan diplomások küldöttsége Budapesten 1933 végén memorandumot nyujtott át Sipőcz polgármesternek a szellemi szükségmunkások érdekében. A küldöttség szónoka meghatóan ecsetelte az állástalan diplomások nyomorát és arra kérte Sipőczöt, hogy »szívére hallgasson a szellemi szükségmunkások behívásánál«. Sipőcz válaszában a küldöttséget egyedül a »jóindulatáról« tudta biztosítani.

Rendkívül jellemző arra, hogyan bántak a Horthy-korszak-

ban a tanult ifjúsággal, egy fővárosi altisztté kényszeredett volt egyetemi hallgató 1933-ban írott kérelme Sipőcz polgármesterhez. Az volt a kérése, hogy ideiglenes hivatalnokká minősítsék át — miután hosszú évek óta altiszti állást volt kénytelen betölteni.

»Mint egyetemi hallgatónak, édesanyám megbetegedése következtében 1925 végén azon ígéret mellett kellett elfoglalnom az altiszti állást, hogy három hónap mulva átminősíttetem (t. i. tisztviselővé). Sajnos, azóta *nyolc esztendő telt el,* anélkül, hogy ezen ígéretből valóság lett volna. Szabadjon most... a magam, valamint az általam eltartott éhező családom nyomorúságától indíttatva kérnem, hogy kegyeskedjék ideiglenes hivatalnokká engem is átminősíteni, vagy mint ilyent, újonnan alkalmazni. Kegyeskedjék továbbá tekintettel lenni, hogy öttagú családot kell eltartanom, amelynek élvehalódása már a végső kétségbeesésbe kerget. A szükség most kettőzött erővel látogatott meg bennünket, hogy a Tabánból ki lettünk lakoltatva... most havi 50 pengőt kell fizetni egy egyszerű szoba-konyhás lakásért.«

Válasz: az ideiglenes hivatalnoki állások be vannak töltve, kérelmét »előjegyezték«. Néhány hónap mulva menyasszonya intézett könyörgő kérvényt a főpolgármesterhez. Ismét előadta az ügyet: »...ezen hosszú idő céltalan küzdelme annyira lerontotta szervezetét — írta — hogy idegei teljesen felőrlődtek, lelki apátiába süllyedt és most mellhártya és szívburok izzadmánnyal fekszik, 41 fokos lázzal az OTI egyik szanatóriumában. Ha ez az utolsó kérése most sem nyer teljesítést, akkor még ez év vége előtt végez magával«. A lányt beidézték a városházára és tudomásulvétették vele, hogy a kérelmét »előjegyzésbe vették«.

A minisztertanács kénytelen volt — az általános tömegelégedetlenség nyomása alatt — foglalkozni az állástalan diplomások ügyével, hogy a »végső lezülléstől« megmentsék őket. A miniszterelnök rendeletére, a honvédelmi minisztérium terhére 2 laktanyában 50—50 értelmiségi kapott lakást: »tiszti ágyat« és ellátást: legénységi ellátást az Állástalan Diplomások Országos Bizottsága által nyilvántartott értelmiségi munkanélküliek közül. »A diplomások 6—12-es csoportokban, külön szobákban laknak, fehér tiszti ágyat és legénységi ellátást kapnak. Ezek-

nek a diplomásoknak egy része eddig menhelyeken és népszállókban lakott, most nemcsak lakást és ellátást, hanem otthont is talál a kaszárnyákban, átadva helyüket a menhelyeken a többi rászoruló szegénynek. A diplomások hatonként csoportosítva, külön-külön laknak, együvé kerülnek az ugyanolyan szakmájú, hasonló gondolkozású bajtársaikkal.«

Így dicsőítette a burzsoázia sajtója a népellenes kormánynak ezt a szégyenletes intézkedését, amellyel megfelelő munkalehetőség és munkakör biztosítása helyett az állástalan diplomásokról »gondoskodott«.

Az állástalan diplomásokról való »gondoskodás« legkirívóbb példái közé tartozik az az eset, amikor 1933-ban Budapesten kitiltották az állástalan diplomásokat a Ráday-utcai menzáról. A Ráday-utcai menzát a főváros tartotta fenn, »Sipőcz kosztot« adtak benne. Egy merőkanál leves és egy merőkanál főzelék volt rendszerint az ebéd. Az egyetemi év hónapjai alatt mintegy 700 egyetemi hallgató és állástalan diplomás étkezett a menzán. Nyáron ennek a számnak körülbelül a fele. Az állástalan diplomások a maradékot kapták — ezt is az egyetemi hallgatók tették számukra lehetővé. Egyik nap megjelent a közgazdasági egyetem dékánja, a menza egyik felügyelője és bejelentette, hogy többet ott állástalan diplomások nem étkezhetnek, mivel »pedagógiai szempontból káros, hogyha a diákság és az állástalan diplomások együtt vannak«. A professzor a nyomorban sinylődő értelmiségiek megsegítése helyett azt a meggyőződését fejtette ki, hogy »az állástalan diplomásokat egyénenként kellene megvizsgálni, hogy pontos képet kapjunk arról, hogyan lettek és maradtak állástalanok«, mire az egyik állástalan diplomás azt válaszolta: »Nem mi juttattuk ide az országot!... Nem mi vagyunk a felelősek az álláshalmozókért!« A professzor úr azonban arra hivatkozott, hogyha a hadvezér harcba viszi a katonáit, nem mutogathatja nekik a rongyos és megvert katonákat. Erre ismét közbeszólt valaki: »Ne harcba vigyenek, hanem enni adjanak!« A közbeszólások persze nem segítettek. A menza fekete tábláján megjelent egy figyelmeztetés: szeptemberben csak azok étkezhetnek a menzán, akiknek az egyetemi beiratkozása rendben van. A nagytőkés-nagybirtokos állam eltiltotta az állástalan diplomásokat a diákmenza látogatásától, arra kényszerítette őket, hogy odaálljanak az ínség-

konyhák elé. Ez az eset azokat a diákokat is felháborította, akiknek nem volt pénzük beiratkozni az egyetemre és akik ezzel az intézkedéssel ugyancsak elestek a menzai étkezéstől. A rendelkezés éppen a legnagyobb nyomorban sínylődőket sújtotta, azokat, akiknek a sovány menzai ebéd egésznapi táplálékuk volt, akik gyakran egy évig is jártak napszámba, hogy megkeressék a következő évi egyetemi beiratkozáshoz szükséges összeget, akik egyetemi leckekönyvvel a zsebükben csomagot hordtak, télen pedig havat lapátoltak.

A gazdasági válság hatása alatt egyre nyíltabban fasizálódó Horthy-rendszer semmit sem tett az értelmiség és nem utolsó sorban a diplomás ifjúság nyomorának enyhitéséért. 1933 elején minisztertanácson tárgyalták meg a diplomás ifjúság elhelyezése érdekében indított »társadalmi akció« eredményét. Az eredmény mindössze abból állt, hogy bizottságot állítottak fel, később pedig ankétot tartottak a miniszterelnökségen az ifjúság problémájáról. Az ankét vezetője jellemző módon azt vetette fel, hogy az ankéton képviselt ifjúsági szervezetek közreműködnének-e olyan »ifjúsági problémákkal foglalkozó tudományos intézet« felállításában, amely *kizárólag* az »általános ifjúsági helyzet« felderítésével foglalkoznék. »Foglalkozna ez a szerv a hivatásáról leszorított ifjúság statisztikai adatainak állandó kimutatásával, a mai túltermelés tanuságaiból következő gyakorlatiasabb oktatás reformjainak kidolgozásával, az ifjúság helyzetét feltüntető szociográfiai térkép elkészítésével.« A megjelent ifjúsági szervezeteknek a kormány által korrumpált képviselője támogatta az uralkodó osztálynak ezt a szemfényvesztését. Az egyik ifjúsági vezér kijelentette: »ez az út a magyar ifjúságnak társadalmi egységéhez vezet és eredője lehet a tudomány higgadtságával foglalkozó ideális reformmozgalomnak«. Mindez nyilvánvalóan megmaradt az »ideális reformmozgalom« vonalán, mivel az állástalan diplomások és az alkalmazásban álló értelmiségiek ínséges helyzete állandóan fokozódott.

Végül Hóman Bálint, Horthy háborús bűnös, fasiszta kultuszminisztere a tőkéseket hívta fel az állástalan diplomások elhelyezésének megkönnyítésére. Ezzel egyidejüleg olyan intézkedéseket készített elő, amelyek »alkalmasak voltak« arra, hogy az egyetemekről kikerülő diplomások számát erősen csökkentsék. »Évente 2300—2500 diplomás hagyja el az egyetemeket és

főiskolákat, holott elhelyezkedési lehetőséget ennek a létszámnak fele sem találhat« — mondotta. Kifejezést adott tehát annak a reményének, hogy »a most kidolgozott középiskolai törvény, továbbá az egyetemen életbeléptetendő szigorítások meg fogják akadályozni az állástalan diplomások számának további ijesztő fokozódását«.

Ezek a »reformok« semmit sem segítettek az állástalan diplomások helyzetén. A szellemi ínségmunkások havi 55 pengőt kaptak. A válságot követő pangás idején 1934-ben is csak odáig tudott a mindjobban fasizálódó kormány eljutni, hogy havi 80 pengős állást juttatott összesen 800 diplomásnak — és ezzel megoldottnak is tekintette a problémát. E felett még az uralkodó osztály szolgálatában álló sajtó sem mert szó nélkül napirendre térni: »80 pengőből meg tud élni — bár nagyon szerényen — írták — a menzák és olcsó diákelhelyezések segítségével az egyetemi hallgató. A diplomás azonban fájdalmasan nélkülözi mindezeket és ... teljesen képtelen havi 80 pengő fizetésből Budapesten megélni ... Másrészt pedig nem szabad elfelejteni ... hogy az állástalan diplomások nagy része ... 4—6 éves diplomával rendelkező férfi, kik ruházatukban és idegeikben eléggé lerongyolódtak és akik már nemcsak elvegetálni akarnak, hanem házasodni is. Végtelenül elkeseríti őket, hogy amikor a beérkezettek két-három évenkint csereberélik feleségnek nevezett élettársaikat, akkor előttük ... havi 80 pengő fizetéssel csukódik be az élet kapuja ... Akkor még jobb az az őszinteség, amely beismeri, hogy ... csak erőlködésről, az éhenhalástól és a végső lezülléstől való megmentés kísérletéről van szó.«

A diplomás fiatalság elhelyezkedése megoldatlan maradt. Budapest polgármestere csak annyit tudott mondani, hogy a fiatalság kérdésével »valamilyen úton-módon« foglalkozni kell. A főváros törvényhatósági bizottságának egyik ülésén elhangzott felszólalásra válaszolva kijelentette a polgármester: »Ami pedig a fiatalság foglalkoztatását illeti ... ez pénzkérdés, amelynek megoldását csak úgy tudnám elképzelni, hogy vagy a kertészet vagy az útépítés keretébe fogjuk ennek a kérdésnek a megoldását bekapcsolni«.

A Városházán még 1932-ben elhatározták, hogy a főváros — 80—100 pengős havi fizetéssel — 100 értelmiségi munkanél-

külit gyakornoki álláshoz juttat. Két éven át nem történt semmi ebben a dologban, mivel 8000 protektor igyekezett a maga előkelő fővárosi összeköttetései révén pártfogoltjait a 100 helyre bejuttatni. Ilyen körülmények között egyetlen gyakornokot sem mertek kinevezni a városházán. Pedig még a kormánylap szerint is legalább 1000—2200 állástalan diplomást tudott volna a főváros álláshoz juttatni. Hiszen ez alatt az idő alatt milliókat pazaroltak el a főváros pénzéből.

A művészeket és tudósokat az ellenforradalmi rendszer nem támogatta. 1934-ben a főváros felmondott a művész-telepen lakó művészeknek. A művésztelepen lakó 28 művész közül 21 olyan nyomorba került, hogy lakbért nem tudott fizetni. A főváros közigazgatási bizottságának ülésén is szó esett arról, hogy ki akarják lakoltatni a művészeket. Az ellenzék kénytelen volt tiltakozni ez ellen — persze ez a tiltakozás csak addig terjedt, hogy a művészek munkáinak elárverezése révén akarták biztosítani a művészek számára az otthonukban és műtermükben való megmaradás lehetőségét, s azt, hogy ki tudják — ezen az áron — fizetni lakbérhátralékukat.

»Ha igaz az a megoldás, amit a napokban olvastam... — mondotta az egyik felszólaló — hogy a főváros egy aukció keretén belül akarja ezt a kérdést megoldani, ezt helyeslem. Ha azonban nem igaz... akkor kérem, méltóztassék a közigazgatásnak gondoskodni valamilyen megoldásról, mert teljesen elképzelhetetlen az, hogy a főváros európahírű és rangú, kitűnő művészeket megfosszon a lakásától és ami talán még fontosabb, műtermétől, és teljes tétlenségre kárhoztassa őket azért, mert ők is valamennyiünkkel együtt mint dolgozók, áldozatai a magyar gazdasági viszonyoknak, azoknak, amiknek előidézésében nekik igazán semmi részük sincsen.«

A kisfizetésű *köztisztviselők* és a *magánalkalmazottak* helyzetét, amely a bethleni konszolidáció éveiben is nyomorúságos volt, a válság még súlyosabbá tette. Már a szanálás idején az ellenforradalmi rendszert nyíltan támogató Közalkalmazottak Nemzeti Szövetsége (KANSz) táviratban kérte a miniszterelnöktől a közalkalmazottak fizetésének rendezését. »A szanálási akció — mint írták — stabilizálta a közszükségleti cikkek árait, de stabilizálta azt a helyzetet is, amelyben a közszolgálati alkalmazottak tömegei a létminimum alatt lévő jövedelem-

ből kénytelenek megélni és így kulturális téren mind alacsonyabb szintre jutnak.« Pedig a KANSz fasiszta vezetősége — mint a miskolci főispán a miniszterelnököt a távirattal kapcsolatban tájékoztatta — mindent elkövetett, hogy a köztisztviselők beletörődjenek a kormány nyomorpolitikájába. »A KANSz választmánya és vezetősége tekintélye, tapasztalata és mérséklete megakadályozta, hogy dacára annak a nehéz helyzetnek, amelybe a tisztviselők a gazdasági helyzet leromlása következtében jutottak, a KANSz kebelén belül soha nem volt tapasztalható az a forradalmi hang, amely sajnos egyes helyeken éppen az ellenkező hatást váltotta ki, mint amelyet a KANSz szolgálni hivatva lett volna« — írta a főispán. A magántisztviselőknek a kapitalista »fellendülés«, a konszolidáció évei alatti súlyos helyzetére a következő beadvány vet fényt: »... a hosszú megpróbáltatás után — írták 1928-ban a miniszterelnöknek — a legnagyobb csalódásunkra azt kell tapasztalni, hogy egész életünk becsületes és önfeláldozó munkásságáért az igazságos kenyérmegosztás helyett koplaló fakíroknak avattak bennünket. Mielőttünk a vállalatok belső életében — bár sokan úgy képzelik, de — nincsen titok. Tudjuk, hogy mely vállalatnál mennyi az igazgatósági tagok, felügyelőbizottsági tagok, vezér-, ügyvezető-, kereskedelmi-, műszaki-, stb. stb. igazgatók különféle dotációja, tantiémje, remunerációja, szindikátusi jövedelme, gyártási percentje, utazási számlája, autóiknak karbantartási és üzemköltsége és egyebek... Legyen szabad még a magánvállalatok nyugdíjalapjait és nyugdíjarányszámait illetőleg tisztelettel megemlíteni, hogy a nyugdíjalapok pénzkészleteit olcsó kamatok mellett, mint forgótőkét mindenkor maguk az iparvállalatok használták«.

A válság hatására tömegesen bocsátották el állásukból a köz- és magánalkalmazottakat. De azok is nélkülöztek, akik megtartották állásukat. Már 1929 végén a főváros törvényhatósági bizottságának ülésén is kénytelenek voltak szóvátenni, hogy: »mit csinál az a javakorbeli hivatalnokember, akit 18—20 esztendei hivatali szolgálat után dobtak ki az állásából? A 45 esztendős hivatalnokember már ócskavas, festenie kell a haját, ha azt akarja, hogy valaki még felvegye, mindenképpen el kell tüntetnie a kor nyomait...« 1930 elején pedig már arról beszéltek, hogy »jól betanult, kiváló munkaerőket, kitűnő szakembere-

ket nem vesznek fel csak azért, mert 35 évnél idősebbek«. 1931-ben elhatározták, hogy 35 évnél idősebbeket általában nem lehet alkalmazni a fővárosi autóbuszüzemnél, a 35—40 éves életkor közötti egyének esetleges, egészen kivételes alkalmaztatása tekintetében a polgármester hozzájárulását minden egyes esetben külön ki kell kérni.

Az állam és a tőkés vállalatok, a túlzott adminisztráció csökkentésének szükségességére hivatkozva, a tisztviselők ezreit tették az utcára. Az OTI-nál egyetlen évben, 1930-ban 179, főleg napidíjas tisztviselőt bocsátottak el. A magasfizetésű tisztviselőket azonban, akik valóban fölösszámmal voltak, továbbra is meghagyták állásukban azzal az indokolással, hogy »a magasabb állású tisztviselők elbocsátásának jogi akadályai vannak«.

1932 közepén, a válság mélypontján, még a kormányt támogató Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége is sérelmezi a polgármesterhez intézett felterjesztésében, hogy néhány hónap alatt négyszer csökkentették a közalkalmazottak fizetését:

»A Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége... kiindulva abból, hogy a folytonos illetménycsökkentés a tisztviselő társadalom nagyrészét alapjaiban rendíti meg, sőt már-már... szorosan vett anyagi létét is veszélyezteti, felemeli tiltakozó szavát minden oly irányú intézkedéssel szemben, amely bármely formában, bármilyen illetmény redukálását célozza, annál is inkább, mert... az ily irányú rendelkezés a törvényekben, szabályrendeletekben... lefektetett jogokat sérti.« Közgyűlési határozatban kérték a fizetéscsökkentésekre vonatkozó rendelkezések azonnal hatályonkívül helyezését és indítványt terjesztettek elő a családi pótlék és a közalkalmazásban álló házastársak lakbére csökkentésének mellőzése érdekében, mivel: »az önfeláldozás, a lemondás és nélkülözés elviselhető akkor, ha az csak bizonyos határig terjed s a meghozott áldozat gyümölcseként szemünk előtt látjuk a jobb, gondtalanabb jövő hajnalát... Ezen újabb és 1932 július hó 1-től életbelépő rendelet a folyamatos illetménycsökkentés következtében a tisztviselő társadalom gazdasági létét alapjaiban rendíti meg.«

A tiltakozás azonban nem használt, sőt 1933 elején újabb nagyarányú tisztviselői létszámcsökkentést rendeltek el. Új minősítés alapján kerültek B-listára a használhatatlannak nyilvání-

tott alkalmazottak. Pest megye főispánja szigorúan bizalmas felhívást intézett a főszolgabírókhoz, a megyei városok polgármestereihez és a rendőrkapitányságok vezetőihez: a tisztviselői fizetésleszállítással kapcsolatos gyűléseken akadályozzák meg — ha már maguknak a gyűléseknek a megtartását nem tudják megakadályozni — az elégedetlenség és a tiltakozás minden megnyilvánulását, hivatkozva arra, hogy ez az intézkedés a tisztviselők érdekében történt és hogy minden tiltakozás összeegyeztethetetlen a köztisztviselői fegyelemmel:

»Az államháztartás pénzügyi egyensúlyának megóvása érdekében egyik végső eszközként a tisztviselői illetmények leszállítását is el kellett rendelni. Előrelátható volt s ennek jelei máris mutatkoznak, hogy ez az intézkedés a tisztviselői társadalom körében nyugtalanságot és elkeseredést fog kiváltani... és arra is fognak törekedni, hogy elégedetlenségüknek és tiltakozásuknak adjanak kifejezést. Felhívom, hogy hivatali és társadalmi befolyásával hasson oda, hogy az érdekeltek megfelelő módon felvilágosíttassanak, hogy ez az intézkedés magának a tisztviselői karnak érdekében is történt... A tiltakozások kifejezésre juttatását pedig a tisztviselői fegyelemmel sem tartom összeegyeztethetőnek. Felhívom tehát, hogy az irányban is intézkedjék, hogy ilyen gyűlések lehetőleg ne is kérelmeztessenek, amennyiben pedig ilyenek mégis bejelentetnének, úgy ezek tudomásulvétel, illetőleg engedélyezés előtt döntés végett hozzám távbeszélőn vagy írásban bejelentendők.«

Ugyanebben az évben a budapesti városi tisztviselőknél 32%-ig, az üzemi alkalmazottaknál 45%-ig terjedő fizetéscsökkentést rendeltek el.

A magánalkalmazottak is állandó létbizonytalanságban éltek. 1933 áprilisában a budapesti szállítóvállalatok egész soránál, minden eshetőségre, »óvatossági rendszabályként« valamennyi tisztviselőnek felmondólevelet kézbesítettek. Ezekben az időkben Budapesten pénzért árusították az üzemi állásokat.

Az ú. n. szellemi pályákon munkanélkül lévő nők hivatalos összeírásából is kiderül, hogy a 20—25 év közötti nők legnagyobb része tanulmányainak befejezése után semmiféle állást sem tudott a válság éveiben szerezni. De nemcsak a válság éveiben nem tudtak elhelyezkedni a nők: 1935-ben a munkanélküli tisztviselőnőknek csak ¼ része volt egy évnél rövidebb idő óta

munka nélkül, 40%-a 1—5 éve keresett munkát, 24% 5—10 éve kísérletezett az elhelyezkedéssel — a többi még ennél is hosszabb idő óta. A munkát kereső volt köztisztviselőnőknek mintegy a fele veszítette el a válság utolsó éveiben — a nők ellen irányuló leépítési folyamat eredményeképpen — közszolgálati alkalmazását. Jellemző, hogy a munkanélküli tisztviselőnőknek több mint $^2/_5$-e a legalacsonyabb fizetési kategóriákból került az állást keresők közé, s $^1/_4$ részüknek csak 75 pengőt ért el alkalmazásuk megszűnése előtt a havi fizetése. Ilyen körülmények között a munkanélküli tisztviselőnők nagy része a válság éveiben olyan vállalatoknál is állást vállalt, amelyek nem is voltak hajlandók fizetést adni nekik. Abban reménykedtek, hogy később a válság után is ottmaradhatnak és valami fizetést is fognak kapni. Az is jellemző, hogy a legtöbb tőkés vállalatnál a válság idején a nőtisztviselőket eleve a nyugdíjigény kizárásával alkalmazták.

Ugyanakkor, amikor a köztisztviselők fizetését öt alkalommal csökkentették, a magánalkalmazotti fizetéseket ismételten leszállították, mind a köz-, mind a magánalkalmazottakat tömegesen bocsátották el: a fővárosi közüzemek élére 2—3000 pengős havi fizetéssel törvényhatósági bizottsági tagokat, »városatyákat« állítottak, a tőkés vállalatok igazgatói pedig óriási fizetéseket és tiszteletdíjakat húztak.

1930-ban a BESZKART-nál 13 vezérigazgató, vezérigazgatóhelyettes és igazgató illetményei 600 000 pengőre rúgtak. A vezérigazgató illetménye 64 000 pengő volt, de 22 500 pengő alpolgármesteri nyugdíjat is kapott, végrehajtóbizottsági és igazgatósági tantieme címén pedig 22 928 pengőt húzott. Ugyanakkor 23 800 pengő kereseti és jövedelmi adóját az üzem fizette, autótartással együtt, ami akkor is járt a számára, ha külföldön tett autóutat. A vezérigazgatóhelyettes 50 000 pengőt kapott, az igazgatóknak 30—45 000 pengő évi jövedelmük volt. A BESZKART kalauzoknak azonban havi 110 pengő volt a fizetésük. A BESZKART illetményszabályzata szerint lakbérként járó összeget, az illetmény 25 százalékát, a kis alkalmazottaknak csak részben fizették ki, a 12 000 pengőn felüli illetménnyel rendelkező alkalmazottaknak azonban teljes összegében.

A korrupció virágzott, a panamák napirenden voltak. Nézzük meg, hogyan gazdálkodott a főváros lakosságának pénzével a Vásárpénztár, amelyet azzal a céllal alapítottak, hogy a

főváros húsellátása érdekében kölcsönt nyujtson a tenyésztőknek, sertéshizlalóknak, kereskedőknek. Már 1926-ban Láng jogtanácsos, az Angol-Magyar Bank egyik igazgatósági tagja felhívta a tanács és a polgármester figyelmét a Vásárpénztárnál történő visszaélésekre, de csak azért, hogy ezzel megszerezze a vásárpénztári monopóliumot az Angol-Magyar Bank érdekkörébe tartozó Hungária Műtrágyagyárnak.

A polgármester az ügy tisztázására háromtagú bizottságot küldött ki. A bizottság jelentése szerint a vállalatot kifogástalanul vezették. A »vizsgálat« után a bizottság egyik tagját, Ereky Károlyt kinevezték az általa rehabilitált Vásárpénztár elnökévé. A »Reggel« így írt a kinevezésről: »Ereky Károly egyben elnöke annak a Ferencvárosi Nagyvágó Rt-nak, amely ugyanakkor kölcsönöket kapott a Vásárpénztártól és a Vásárpénztár ezeket a kölcsönöket sohasem látta viszont! De ez még nem elég. Erekynek még személyes tartozása is fennáll a Vásárpénztárnál.« A bizottság másik tagját, Karch Kristóf egyetemi tanárt — miután kijelentette, hogy a Vásárpénztár »szabályszerű, kockázatmentes üzlet« — kinevezték a Vásárpénztár alelnökévé. Ereky két éven belül két luxusautót vásárolt magának.

Mindez 1931-ben, a súlyosan tomboló válság időszakában történt, amikor a munkások tömegesen kerültek az utcára, »amikor 20 fillérért esnek össze az emberek az utcán, mert nincs 20 fillérjük kenyérre és amikor 20 pengőért viszik el a kisiparosok varrógépét meg szerszámát«.

A hullámok azonban összecsaptak a Vásárpénztár urainak feje fölött: hamisan kimutatottt nyereséges mérleggel sem titkolhatták tovább a 19 005 000 pengőt kitevő hatalmas veszteséget — kénytelenek voltak szanálás végett a fővároshoz fordulni.

Az egyik álellenzéki felszólaló a törvényhatósági bizottságnak ezen az ülésén rámutatott arra, hogy »ez a téma, amely a közgyűlés előtt fekszik, tipikus külső megjelenési formája a rendszernek, ezt a rendszert űzte a t. Tanács éveken keresztül. Minden közgyűlési felhatalmazás nélkül, amihez a törvénynél fogva joga nem volt... Ilyen alapokon biztosított nyugalombavonult tanácsnok uraknak óriási mellékjövedelmeket«. A »Reggel« így ír: »A városházi politikában nemtelen motívumok kerekedtek felül... átalakult érdektársulattá, nyilvános

számadásra való törekvés nélkül. A rendszer melegágya... a munkanélküli vagyonszerzésnek, kéz-kezet mos ragálynak«.

Honnan eredt a Vásárpénztár hatalmas vesztesége? Többek között a Dunaadonyi, a Zichy grófoktól bérelt haszonbérletből. Már a bérleti szerződés megkötése mutatja, hogyan gazdálkodtak a főváros pénzével. A haszonbért 6140 hold után állapították meg, annak ellenére, hogy ezen a területen csak 4 441 hold középszerű szántó volt, a többi szikes, vizenyős terület. Csak maga a dunaadonyi haszonbérlet 4 718 020 pengő 86 fillér veszteséget jelentett. Mire költötték ezt a jelentős összeget? A dunaadonyi főintéző, főmolnár és revizor egymással rokoni kapcsolatban állott, s a főmolnár két fiát és vejét az amúgy is ráfizetéssel dolgozó malomban alkalmazta. 150 000 pengő forgótőkekölcsönt is kapott a Vásárpénztártól. Híresek voltak az adonyi cigányzenés tivornyák, amelyeket a Vásárpénztár igazgatósága rendezett a budapesti dolgozók pénzéből. Akkor, amikor a közigazgatási bizottság ülésén az »a legszomorúbb adat tűnt ki, hogy... kb. 40 ezer ember veszi igénybe a fővárosi étkezési akciókat« és az ebédeltetési akcióra szánt összeget le kellett szállítani, mert nem volt fedezet.

A Vásárpénztár vezetőinek és baráti körének nem volt probléma, hogy milyen pénzt herdáljon el. A választmányi tagok aktív közreműködésével hamis váltókra folyósítottak kölcsönöket, valóságos fölhajtó gárdával dolgoztak, hamis, nemlétező nevekre kiállított hitelkérvények alapján szavazták meg a kölcsönöket.

Nyakló nélkül pazarolták az ország pénzét. A lillafüredi luxusszálló felépítése több mint 3 millió pengőbe került. A Bethlen-kormány a lillafüredi luxusszállón kívül a szegedi Szent Márk-térre, követségi palotákra, borházakra költötte a pénzt. Csak az államháztartás válság alatti kétségbeejtő helyzete — az ország a csőd szélén állott — szabott határt a kormány további pazarlásának. Bethlen egyik politikai ellenlábasa úgy jellemezte ezt a »beruházási politikát«, hogy olyan, mintha divatos selyemnyakkendővel lepnék meg azt, aki ruha nélkül didereg.

Míg a proletariátus, a szegényparasztság, a kisiparosság és az értelmiség nagy része a legsúlyosabb helyzetben volt, a kormány tőkés vállalatokat és nagybirtokokat szanált. Szanálni

kellett az OTI-t is, mivel a munkáltatók nem fizettek be 18 millió járulékot, amelynek jó részét pedig a munkások béréből levonták, továbbá, mert az OTI a munkások pénzéből minden féle kurzusvállalkozásnak és az államnak kölcsönöket adott, amit persze sohasem kapott vissza. Ehhez járultak még a panamák és a volt különítményeseknek és ellenforradalmi »hősök«-nek a munkások pénzéből való eltartása, akiket az állam átutalt »tisztviselőknek« az OTI-hoz.

Az urambátyámrendszer, a protekció széltében-hosszában virágzott. A Horthy-rendszer közéleti férfiai kinéztek maguknak valamilyen jövedelmező és tekintélyes állást és nyiltan felajánlkoztak. Felajánlkozásaikban lelkesen bizonygatták: jó szolgálatokat fognak tenni a kormánynak. 1933-ban egy főispáni állásra ajánlkozó a következőképpen dicséri önmagát és leplezi le ezáltal a Horthy-rendszert: »Mert nemcsak hivatalos kötelességeit kell az illetőnek teljesítenie, amit mindenki megtehet, akinek egy kis közigazgatási multja van, hanem arról van főképpen szó, hogy mint a kormány exponense, ösmerje az embereket, népszerű legyen, tekintélye legyen, s egyik kezében kalácsot, a másikban pedig szeges korbácsot tartson. Mert úgy áll a helyzet, hogyha nem egy erősakaratú tekintélyes ember lesz ide kinevezve, hanem olyan, aki nem ösmeri sem az embereket, sem a helyzetet, a jövő választáson egyetlen egy egységespárti nem fog ebből a vármegyéből bekerülni, mert itt túlfűtött ellenzéki hangulat van ... Mert azt hiszem, egy főispánnak nem az a kötelessége, hogy az aktákat halomszámra intézze, hanem, hogy kézbentartsa az egész vármegyében az embereket, hogy egy esetleg megejtendő választáson a nemzeti egység pártja „győzedelmesked"-jék.«

Egy másik ajánlkozó az Országos Központi Hitelszövetkezet keretében működő kubikos-szövetkezet vezetője óhajtott lenni. Jól ismeri a kubikusokat, akiket — írja — »igazán szépen meg lehetne szervezni és Gömbös kegyelmes táborába állítani minden feltünés nélkül, mig igy sajnos ebben a különben is izgatásokra hajlamos tömegben az elégedetlenség csak nőni fog«.

Bevett szokás volt, hogy az országgyűlési képviselők azzal foglalkoztak, hogy álláshoz segitsék egyes »tekintélyes« választóikat.

AZ URALKODÓ OSZTÁLY SZEMFÉNYVESZTÉSE: LEVESOSZTÁS — INSÉGMUNKA

Az ellenforradalmi rendszer kormánya szemfényvesztő jótékonykodással, levesosztással akarta a hihetetlen fokú tömegnyomor problémáját »megoldani«. Később azonban az ingyenlevest, ebédet is csak azok kaphatták már, akik közmunkát végeztek érte. A főváros csak évi 400 000 pengőt fordított az ínségesek ebédeltetésére, de tízszer ennyit, 4 000 000 pengőt juttatott évente »kegyúri« kiadásokra.

Csak Budapesten közel 70 000 ínséges családot tartottak nyilván az előljáróságon, ami kb. 200 000 embert, a főváros lakosságának egyötödét jelentette. Ezek közül több mint 57 000 család munkanélküliség miatt vált ínségessé. 1933 végén a VI. kerületben nyilvántartott 11 000 ínséges családnak összesen 4400 ebédjegy és 3400 tej-, hentesárú- és lóhúsjegy jutott hetenként. Egy ínséges család támogatására egy hónapban 50 fillért fordítottak.

»Budapesten e percben 70 ezer ebéddel tartjuk fenn az éhhalál frontját — voltak kénytelenek bevallani a parlamentben. — Ezt a 70 ezer ebédet úgyszólván hétről-hétre fokozni kellene, mert a statisztika azt mutatja, hogy ebből a 70 ezer ebédből nem 70 ezer ember, hanem legalább 150—200 ezer ember táplálkozik, mert hiszen minden egyes ebédadagot nem egy ember, hanem sokszor családok fogyasztanak el. Nemrég volt nálam egy ember, aki ötödmagával azt kérte, hogy egy ebédadag helyett két ebédadagot kapjon és akkor ők öten boldogok lesznek... Falun ezzel szemben még ezek a módszerek sem állanak rendelkezésre, mert a falvaknak nincs jogukban ínségadót kivetni és nincsenek anyagi eszközeik az ott fellépő nyomor eltüntetésére. A napokban volt alkalmam egy szegény falusi emberrel beszélgetni, aki elmondotta, hogy náluk már a gabonanemű annyira elfogyott, hogy tisztán krumplin és marharépán élnek... és ezzel tengetik az életüket, de mi lesz, ha ez is fogyatékára kerül.«

Az öngyilkosságok rendkívül elszaporodtak. 1930-ban 4902 öngyilkosság volt — nagyrészt nyomor miatt. A kormány ínségadót vezetett be a vidéki törvényhatósági jogú városokban

is. A szociáldemokrata vezérek az elégedetlenség kirobbanásától való félelmükben azt kérték a fasiszta kormánytól, hogy Budapesten emelje az ínségadót, mert »ez nem speciálisan fővárosi kérdés és ha a rend a fővárosban borul fel, az az egész ország rendjének felborulására alkalmas eszköz volna«.

A világgazdasági válság évei alatt lebonyolított »nyomorenyhítő akciókra« jellemző — mint a főispáni bizalmas jelentésekből kitűnik — hogy Miskolcon például a segélyreszorulók kiválasztásakor az ínségakciót lebonyolító bizottság és a város »szociálpolitikai« ügyosztálya az államrendőrségi detektíveket és az összes leventeoktatókat igénybevette, a közreműködésüket önként felajánlott egyházak képviselőin kívül. A »ruházati akciót« úgy bonyolították le, hogy magánháztartásokból szedték össze a használhatatlan ruhadarabokat és a munkanélküliek hozzátartozóival javíttatták ki azokat. Miskolcon 1930—31 telén 160 ínséges iskolásgyermeknek vasárnap délutánonként uzsonnát adtak azzal a céllal, hogy a gyermekek — valláserkölcsi oktatásban és soviniszta szavalatok és előadások tartásával — »nevelésben« részesüljenek. A nyomor olyan méretű volt, hogy a segélybizottságoknak gyakran nem állt módjukban — bár mindent megtettek ennek érdekében — munkát követelni a nyujtott »segélyek« ellenértékeképpen.

Rendkívül jellemző, hogy — mint az 1923—24-es ismertetett akciónál is — felállítottak egy »jobb polgári kifőzést«, ahol napi 400 adagot főztek, heti háromszoros húsebéddel és kenyérrel, mivel a főispán szerint a sok népkonyhára szoruló értelmiséginek lealázó volt együtt étkezni a legalsó néposztály tagjaival. A legfontosabb feladatnak azt találták, hogy olyan családokat segélyezzenek, amelyek valaha jobb napokat láttak. »Ennek az osztálynak a megsegítését eminens szociális feladatnak tekintem, amelyről gondoskodni kívánok... A mostani válságnak vannak olyan sebesültjei is, akik valamikor jobb napokat láttak, értékes tagjai voltak a magyar középosztálynak... s önhibájukon kívül ma a nyomor oly mélységeire csúsztak le, hogy a róluk való gondoskodás... nemzeti feladat is. Ennek az osztálynak a megsegítéséről csakis társadalmi úton, diszkrét formák között, a hatóságok teljes kikapcsolásával lehet gondoskodni. Ennek az akciónak a lebonyolítása a legtöbb szociális érzéket, tapintatot és fáradságot igényli. Az akciónak irányítá-

sát és teljes lebonyolítását magam vállaltam. Magam mellé az egyházak vezetőit és a nőegyletek elnöknőit vettem.«

Az élelmiszersegélyeken, a levesosztáson kívül ínségmunkákkal akarták a tömegek elégedetlenségét levezetni.

Órák hosszat, gyakran egy-két napon át vártak felvételre a hótakarítási munkára jelentkezők tömegei. A legtöbb esetben még hiába is álltak, mert a jelentkezőknek viszonylag kis részét vették csak fel.

A Köztisztasági Hivatal vezetője ezzel kapcsolatban a következőket mondotta: »Belátjuk, hogy az a munkás, aki előzőleg órák hosszat fagyoskodott a felvételi helyek előtt, nem jó munkaerő. Azonban nem tudunk más megoldást találni, mert mindig ötször-hatszor több a jelentkezők száma, mint amennyire szükség van... nem bizonyult megfelelőnek a számok kiosztásának rendszere sem, mert valóságos börze alakult ki. Ha a jelentkezés sorrendjében adtuk ki a számokat, adás-vétel tárgyát képezték és az, akit felvettünk munkára, nem jutott teljes munkabérhez. Ilymódon kényszerűség, hogy sorbaálljanak a jelentkezők és aki előbb jön, előbb kap munkát...«

Az ínségmunka valójában bérlenyomó kényszermunka volt, amelynek segítségével a tőkések tovább szorították le a még alkalmazásban álló munkások bérét.

1933 tavaszán a Gömbös-kormány még az ínségmunkának nevezett rabszolgamunkát sem tudta addigi méreteiben fenntartani. Az ínségmunkáért fizetett órabéreket leszállították, a munkanélküliek éheztek, egyrészük koldult.

A kubikosmunkát végző makói ínségmunkások 1933-ban 43 fillér napszámbért kaptak. Háromnapi megfeszített munkával 1,28 pengőt kerestek fejenként, amiért egy-egy munkás a három nap alatt 13,6 köbméter földet ásott fel. Pécs szociálpolitikai tanácsnoka kibérelt egy üres gyártelepet, kitataroztatta ínségmunkásokkal és különböző ipari műhelyeket rendeztetett ott be. Összegyűjtötte a munkanélkülieket és — természetbeni segélyért s részben pénzért — ezekben a különböző ipari műhelyekben dolgoztatott. Játékárugyárat is létesített, aminek az lett az eredménye, hogy a gyermekjátékárugyárakban foglalkoztatott munkások munkabérét a tőkések a felére szállították le.

Az ínségesek száma akkor sem csökkent, amikor a világgazdasági válság túljutott a mélypontján. 1934 őszén még

a főváros törvényhatósági bizottságának ülésén is kénytelenek voltak szóvátenni, hogy az ínségmunkások legalább arra a napra kapják meg a minimális munkabért megközelítő összeget, amelyik napra munkára berendelik őket:

»Mondjuk, napi két pengőt kapjon a munkás. Az a 10 deka kenyér, az a darab lókolbász korántsem ér fel azzal, hogy a munkanélküli... tönkreteszi egyetlen ruháját abban a munkában, amelyben foglalkoztatják. Almodni sem lehet azt, hogy mindenkit a saját szakmájában dolgoztassanak.«

1935-ben is kénytelen volt a főváros vezetősége fenntartani az ínségmunkákat. Az az előterjesztés, amelyet a »munkakészség igazolása ellenében nyujtott segélyezés« rendszerének további engedélyezése ügyében készítettek, leszögezi, hogy a munkaképtelen és a támogatásra szoruló tömegek csak egy töredékét alkotják a segélyre szorulóknak, a megélhetés nélkül maradt munkaképes emberek tömegei képezik a segélyre szorulók zömét — Budapesten 80%-át. Az előterjesztés arra irányult, hogy »ellenszolgáltatás« nélkül munkaképes munkanélkülieknek ne adjanak segélyt. Azt persze nem tudták biztosítani, hogy munkaalkalmat teremtsenek a munkanélkülieknek, sem a munkanélküliség esetére szóló biztosítást nem tudták bevezetni. Az új segélyezési rendszert a »munkaszolgáltatás« elvére építették fel. Azt kívánták az ínséges munkanélküliektől, hogy »munkakészségüket« bebizonyítsák. Ezért meghatározott időn át díjtalan ínségmunkát végeztettek velük: félévenként 18 napot, napi 6 óra munkaidővel.

Mivel az új rendszer bevezetésének első hónapjában az erre behívottak jelentékeny része megtagadta a munkaszolgáltatást, a rendszert »még méltányosabbá« tették: egyenként 8 pengő munkajutalmat engedélyeztek azoknak, akik elvégezték ezt a 18 napos kényszermunkát, továbbá »lehetőséget nyujtottak« arra, hogy azok az ínségesek, akik ruha és cipő hiányában nem tudtak dolgozni, ruhát vagy cipőt kaphassanak azzal, hogy a 18 napi ínségmunka megkezdése előtt minden darabért egy-két napra terjedő további kényszermunkát kell végezniök. Eldicsekedtek az előterjesztésben azzal, hogy 1934 decemberében és 1935 elején »már olyan nagy volt az önként jelentkezők száma, hogy a népjóléti osztályok nem is tudták mindnyájukat ínségmunkára beosztani. — A rendszer próbaidejének most le-

zárult három hónapja alatt a kerületi előljárók népjóléti osztályai összesen 21 788 munkaképes ínséges családfőt hívtak be ínségmunkára. Az ínségmunka elvégzésére 6391 munkaképes családfőnek, a behívott családfők mintegy 30%-ának voltak kénytelenek haladékot adni. 1934 október 8-tól 1935 január 8-ig — a három hónapi próbaidő alatt — a ledolgozott munkanapok száma 172 610, az ínségmunkások naponta foglalkoztatott átlagos száma 2242. Úgy állították be, hogy az ínséges munkástömegek nem is akarnak dolgozni. »Teljes tárgyilagossággal« megállapították, hogy az ínségmunkások rosszabbul dolgoznak, mint a »rendes« munkabérért dolgozó napszámosok. Ennek okát jellemző módon egyrészt abban látták, hogy a »műszaki osztály közegei az ínségmunkásokat — mivel elszoktak a munkától — a lehető legméltányosabban kezelték«, másrészt abban — és nyilván ebben volt több igazság — hogy az ínségeseknek sáros, átázott talajon kellett heteken át dolgozni. Végül képesek voltak megállapítani: »... az ínségesek az utóbbi időben már szívesen végezték munkájukat és... ez a rövid időn át tartó munka is megerősítette önérzetüket, felkeltette önbizalmukat és fokozta munkakészségüket.« Munkájuk most már jelentős értéket képviselt a fővárosnak, remélték, hogy ez az érték még emelkedni fog. »Az ínségmunkások nagyrészéről megállapítható a készség és bizonyos gyakorlat után termelékenységük emelkedése...« Nehézségbe ütközött azonban a próbaidő alatt a »középosztályhoz tartozó, ú. n. intelligens ínségesek« dolgoztatása, mert nem volt elég felügyelői állás, márpedig ezeket inkább felügyelői munkával akarták megbízni.

A hadirokkantakkal pedig, akiknek a támogatásáról és előnyben részesítéséről olyan sokat beszéltek, úgy bántak, ahogyan az a főváros 1934 november 2-án tartott törvényhatósági ülésén felolvasott jegyzőkönyvből kitűnik:

Novák Lajos építőmunkás behívásra megjelenik a VII. kerületi előljáróságon. »Hosszú esztendők óta munkanélküli vagyok — mondotta. Még alkalmi munkához sem juthatok. 50%-os hadirokkant vagyok. Emellett alkarom is béna, úgy hogy nagyon rá vagyok utalva arra a segélyre, amit nyujtanak. Behívásra a mai napon jelentkeztem és elmondottam, hogy nem tudok semilyen munkát vállalni, mert súlyos betegségem hidegben, esős időben, rossz ruházatban végzett munka következté-

ben annyira súlyosodhat, hogy életembe kerülhet. Erre elküldtek... a tisztiorvoshoz, aki a kerületi előljáróságon teljesített szolgálatot. Neki mindezt újra elmondottam és hozzátettem, hogy a lövedék még mindig a mellkasomban van és ez a munka, amelyet végeztetni akarnak velem, súlyos komplikációkat okozhat szervezetemben... Erre minden vizsgálat nélkül munkára alkalmasnak talált és kizavart irodájából.«

A KLERIKÁLIS REAKCIÓ: A DOLGOZÓ NÉP ELLENSÉGE

A klerikális reakció a bethleni konszolidáció évei alatt is hathatósan támogatta az uralkodó osztályt a dolgozó nép elnyomásában. A katolikus tömegszervezeteken keresztül igyekeztek a proletariátus és a szegényparasztság elégedetlenségét, forradalmiságát leszerelni. Minél több katolikus kört, egyletet, társaságot, egyházközséget igyekeztek létrehozni. Az egyletek megalapítását nemcsak a szószékről szorgalmazták, hanem csalogatással, kedvezmények ígérgetésével, sőt erőszakkal is. A kulákok előljártak a szervezésben: béreseiket, napszámosaikat bekényszerítették az egyletekbe. Különösen nagy súlyt helyezett a klérus a nők között folytatott agitációra, rajtuk keresztül igyekezett befolyásolni az egész családot.

A válság folyamán egyre fokozódó nyomor következtében kiélesedő osztályharcról a klerikális reakció is a trianoni béke revízióját követelő szélsőséges soviniszta uszítással próbálta a figyelmet elterelni. Szorgalmazta a revíziós liga megalakítását.

A keresztényszocialista szervezeteken keresztül a klérus a fasiszta korporációs rendszer bevezetésére törekedett. Minden erővel igyekeztek a munkásosztály egységét megbontani. Az 1929 májusában tartott keresztényszocialista nagygyűlés kimondotta csatlakozását a revíziós ligához.

A népjóléti miniszter, Vass József, a klérus embere volt. A különböző nyomorenyhítő akciókat a katolikus vallásalap és a Nemzeti Hitelintézet pénzelte. Ezeket az akciókat a hercegprímás kezdeményezésére szervezték, kerületi központokat állítottak fel, mozgósították a szerzetes- és apácarendeket, lelkészeket, szívgárdákat, kongregációkat, férfi- és nőegyleteket. Házról házra jártak gyüjteni, s szemrehányásokat tettek a burzsoáziá-

nak, ha nem akartak adakozni. Bangha Béla jezsuita így kiáltott fel: »Tudja meg mindenki, akár gazdag, akár szegény, mi ez akcióval egy milliós város nyugalmát akarjuk biztosítani«. Mert: »Szent Isten, mi lesz itten, ha idejekorán közbe nem lépünk és nem segítünk.« Ennek ellenére Zsitvay igazságügyminiszter 50 pengőt adott, József királyi herceg — hatalmas latifundiumok ura — két zsák babbal, Auguszta királyi hercegnő két fácánnal járult hozzá az akcióhoz. A segélyek kiosztásánál arra buzdították a segélyezetteket, hogy ne lázongjanak Isten akarata — értsd: az egyre elmélyülő nyomor — ellen. 1933-ban, a válság mélypontján való túljutás után a Szt. István-bazilika plébánosa megelégedetten írta a Karitas-Almanachban: »Hála Istennek, hátunk mögött már a kegyetlen tél. Ha nem is tudtunk annyit adni, amennyit akartunk, mindenesetre elkerültük egy milliós város békéjének, nyugalmának megbontását.«

A nagytőkés-nagybirtokos uralkodó osztály méltányolta a klerikális reakció fáradozásait. A vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1930-ban a hercegprímáshoz intézett leveléből megtudjuk, hogy az egyházi segélyek csökkentése — ami a pénzügyi válság elkerülhetetlen következménye volt — »a legnagyobb kímélettel történt, a csökkentés kisebb mint a tárca más ágainál, sőt a nem állami tanszemélyzet illetményeihez való állami hozzájárulás emelkedett«.

A klerikális reakció arról is gondoskodott, hogy az egyes egyházközségek képviselőtestületébe számukra megfelelő elemek kerülhessenek csak be. A mohácsi egyházközségben a képviselőtestületi választást 1932-ben a püspök kívánságára úgy szervezték meg, hogy csak a mohácsi iskolákban állítottak fel szavazóhelyiséget. Ilyenformán az 5995 egyházközségi tagnak több mint egyharmad részét kitevő, 2000 mohácsszigeti egyházközségi választónak, ha szavazati jogával élni kívánt, át kellett volna kelnie a Dunán, meg kellett volna tennie 3—15 kilométernyi utat, kompátkelési díjat kellett volna fizetnie és a hétköznapra kitűzött választási napon munkaidőben kellett volna szavaznia. Ennek azután az lett a következménye, hogy több egyházközségi tag sérelmezte a választás ilyen módon való lefolytatását, mint ahány választó egész Mohács területéről leszavazott, továbbá, hogy kétezer mohácsszigeti választó közül mindössze ketten szavaztak le.

Jó példa arra, hogy milyen célokra kellettek az államtól kért és kapott segélyek, milyen célt szolgáltak a klerikális egyesületek és tömegszervezetek, a herminamezői plébánosnak a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, az egyházközség ifjúságvédő munkálkodásának támogatása érdekében 1931-ben beadott kérelme: »Tízéves erős munkával ifjúságvédelmünket úgy kiépítettük, hogy környékünkön a gyermektől kezdve egészen felnőtt korig szervezeteinkben tartjuk össze a mindkét nemű ifjúságot... cserkészcsapatokban, leventeegyesületekben, nagy fiúk ifjúsági körében és országos hírű atlétikai klubunkban a férfiifjúságot, háromtagozatú leánykongregációnkban és az inas-leányok Margit-körében pedig a leányifjúságot tartjuk össze. Hetenkint 500-nál több ifjú lélek fordul meg kezeink között. E munkát a főváros perifériáján a... vallásellenes áramlatoknak legjobban kitett részen fejtjük ki.«

Nagy fontosságot tulajdonított a klerikális reakció a bányászok megnyerésének. Az uralkodó osztály súlyt helyezett arra, hogy a bányavidékre olyan papok kerüljenek, akik alkalmasnak mutatkoztak a bányászok félrevezetésére. A kormány képviselői figyelemmel kísérték a klérusnak ezt a tevékenységét. Egy 1928 július 30-án kelt bizalmas detektívjelentés azt követelte, hogy az ajka-csingervölgyi bányászok közé mozgékony, fiatal, a munkásság nyelvén beszélni, magát népszerűsíteni tudó lelkészt állítsanak. A veszprémi főispán a székesfehérvári püspökhöz írt levelében örömének adott kifejezést afelett, hogy az ajkai plébánosnak nagymértékben sikerült — szerinte — a bányászok bizalmát és rokonszenvét megnyerni. »Miután a bányamunkások körében egy ilyen felvilágosító munkának fokozott mértékben van jelentősége mint más helyeken — írja — méltóztassék a püspöknek — eddigi működésével szemben, az ő ambiciójának fokozása céljából elismerését kifejezni és őt arra buzdítani, hogy ragadjon meg minden kínálkozó alkalmat ahhoz, hogy a szélsőséges baliránvzat felé orientált ajka-csingervölgyi bányamunkásokat felvilágosítsa és... állandó hirdetője legyen annak a gondolatnak, hogy a gazdasági jobblétet és tisztességes megélhetést a munkásság csak a társadalmi rendnek a fenntartásától és a különböző gazdasági osztályok megértő együttműködésétől várhat.«

Az is előfordult, hogy maguk a bányakapitalisták kötelezően megkövetelték a bányászoktól a templombajárást. A dorogi

helyzetről írta a Dolgozók Lapjában egy bányász a következőket: »Az elnyomásnak nagyon szomorú formája az is, hogy kötelezővé tették a templombajárást és gyónást. Vasárnap reggel ott áll a templomajtóban az igazgatóság egy megbízottja, hogy ellenőrizzen bennünket. Aki hiányzik, azt hétfőn behívják az irodába és felelősségre vonják. Ha többször igazolatlanul elmarad a templomból, elbocsátják.«

A klerikális reakció arra kényszerítette a nyomorgó szegényparasztságot, hogy templomépítésre adakozzék, vagy vállalja a templomok renoválásának anyagi terheit, annak ellenére, hogy a katolikus egyház Magyarországon óriási vagyonnal rendelkezett. A bodajki egyházközségben 1928-ban a híveket 2387 pengő iskolai adó, 899 pengő hitközségi adó és mintegy 2700 pengő értékben tanítói és papi párbér — összesen 5968 pengő terhelte, mely a 11 200 pengő állami adónak 53 százalékát tette ki. Ezt az 53 százalékot még nyolc százalékkal emelni kellett volna ahhoz, hogy a 910·40 pengőt — ennyivel kellett hozzájárulniuk, vagy az ennek megfelelő 149 kézi és 40 igás napszámmal a templom renoválásához — elő tudják teremteni. A 61 százalékos adóterhet a hívek semmiképpen sem tudták elviselni. A vallás- és közoktatásügyi miniszter azonban nem járult hozzá a bodajki egyházközség területén lakó szegényparasztoknak ahhoz a kérelméhez, hogy a kézmű- és igásnapszám szolgáltatásának kötelezettsége alól felmentést kapjanak, mert a kérés szerinte minden alapot nélkülöző, még méltányossági okokból sem érdemel figyelmet. »Különösen is azért tartom felette aggályosnak a kézi- és igásnapszámok szolgáltatásának akár csak a jelen helyreállítási munkálatok esetében is leendő elengedését, mert ez nemcsak Bodajkon, hanem a környéken lévő összes községekben, ahol a magyar katolikus vallásalap a kegyúr, igen veszedelmes, és végső eredményben a vallásalapot anyagilag tetemesen terhelő precedensül szolgálhatna.«

Templomépítésre és renoválásra a gyüjtések oly gyakoriak voltak, hogy 1929-ben a pécsi püspök inkább tombolajáték rendezésére kért engedélyt a vallás- és közoktatásügyi minisztertől a siklósi templom javítási költségeire azzal az indokolással, hogy »a gyüjtés rendszerint már gyűlöletes és eredménytelen, míg ünnepélyek és szórakoztatás által a nép könnyebben, minden zúgolódás nélkül adakozásra bírható«.

Jellemző példa arra, hogy milyen fontosnak tartotta a klerikális reakció a »veszélyeztetett vidékeken« a templomépítést: XI. Pius pápai áldását küldte a magyar bányászok ezreit kizsákmányoló Vida Jenőnek, a Magyar Általános Kőszénbánya vezérigazgatójának azért, mert templomot építtetett a tatabányai bányászoknak.

A hívek egyéni és kollektív panaszai hű képét mutatják az egyházi kizsákmányolásnak. A VKM irattárának 1930-as anyagában — számos hasonló irat között — olvasható egy csepeli munkásnő következő kérvénye:

»Nagyméltóságú Minisztérium! Tisztelettelje s és alázatos kérésemet, mely egyúttal panasz is, szíveskedjék megbírálás alá venni és egyúttal orvosolni... itten Csepelen a megélhetés rettenetes és az én helyzetem még ennél is rosszabb. Férjem a háborúban megszerezte a tüdőbajt, én leánykoromban az Angol Kisasszonyok nevelőintézetében gyomor- és vesebajt szereztem mint laikus testvér és az intézetből elbocsátottak, ebből kifolyólag meg vagyok operálva és azóta mindég beteges vagyok. Férjem csekély 20 pengőt keres, van egy négyéves kislányom, a másikkal minden órás vagyok. Két nyomorult beteg teremtés, akiknek orvoslás és táplálék kellene, itt áll a legnagyobb télben, egy kicsiny és egy születendő gyermekkel. — Most kaptam a csepeli Egyházi Tanácstól egy felszólítást, hogy a r. kat. egyházi adót ¼ évenkint kell fizetni és a késésért tíz százalék késedelmi kamat jár, mult évben a betegségem gátolt abban, hogy fizetni nem tudtam, ezidén pedig a gyermekszülés gátol...

— Ebből kifolyólag, mint kereszténnyhez illik... kértem, hogy csökkentsék az adót, mert a magunk fajta szerencsétlen beteg munkásnak sok nyolc pengő egyházi adót fizetni. Szóval egy-egy felnőtt után négy pengőt, a legnagyobb télben, egy darab tűzrevalónk nincs a háznál... nem keresztényi módon, gorombán, ridegen utasítottak el azzal, majd lefogatjuk a munkahelyén...«

Az egyházi hatóság a kérelmet elutasította és mint számos irat bizonyítja — ez egyáltalán nem volt elszigetelt eset. Egy kővágó-munkás írja: »Feleségem és négy gyermekemmel együtt vagyonom egyáltalán nincsen, itt is a Bazaltbánya rt. lakásában lakom és az idemellékelt elismervény szerint a R. T. pénztárnoka a celldömölki főszolgabíró rendelete alapján 17 pengő és 16 fillért

vont le hitközségi adó címen, amivel a kenyeret vették ki a gyermekem szájából. A második melléklet szerint a r. kat. iskolaszék egy másik hat pengőről álmodozik iskolaadó címen, úgy jönnek egymásután, mint hogyha legalább 50 hold földem volna. Ha ezt sem fizetem meg, úgy ezt is levonatják, ... azt nem akarják tudni, hogy január, február, március hónapokban állott az üzem ... és hitelből voltunk kénytelenek élni ... Nemcsak velem csinálják ezt így, hanem vagy ötven más barátommal is, akik velem együtt annyira el vannak keseredve ezen az embertelen eljáráson, hogy ha Kegyelmes Uram nem méltóztatik ezen a téren közbelépni, kénytelenek leszünk a római katolikus egyháztól teljesen elszakadni egy és mindenkorra ...« A püspök a panasszal kapcsolatban arra kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy a »feltűnő hangú« felterjesztést utasítsa el.

A klérus azonban nemcsak ilyen módon fordított gondot az egyházi vagyon növelésére: a jó üzleteket sem vetették meg. A legjobb üzletek közé tartozott a parcellázás. 1931 végén a legnagyobb nyomor idején a váci püspök a kultuszminiszter jóváhagyását kérte üres házhelyek és egy nagy kert felparcellázásához. »Miután az üres házhelyek nemcsak, hogy jövedelmet nem hajtanak, hanem a vízvezetéki díj révén még jelentékeny kiadást okoznak, a kormányzósági kert sem hoz jelentős hasznot — szándékom ezeket a javadalmi ingatlanokat áruba bocsátani ... — Ebből mintegy ötvenezer pengő bevételt remélek a törzsvagyon részére« — írta a püspök.

Még az egyszerű emberek üzleti alapú becsapásától sem riadtak vissza. A pestszentlőrinci Szemere-birtok parcellázásánál ugyancsak érdekelve volt a klérus. A pestmegyei főispáni bizalmas jelentések között található az erre vonatkozó »kérelem«. A kérelem arra irányult, hogy mivel a parcellázást kedvezően véleményező — nyilvánvaló csaláson alapuló — határozatot megfelebbezték: »1. Preszly főispán kedvezően hangolja ... Államépítészeti hiv. főnököt, hogy lehetőleg ő maga szálljon ki, s kedvező véleményt adjon. 2. Ennek megtörténte után Sztranyavszky Sándor kérje meg Preszly főispánt, hogy a képviselőtestületi határozatot a legközelebbi közigazgatási bizottsági ülésben hagyják jóvá — *közérdekből.*«

A néppel együttérző — az alsópapság körében található — papokat nagy mértékben korlátozták véleményük szabad nyilvá-

nításában és ha azok mégis megtették, legalább is zaklatásnak voltak kitéve. Azt, aki az igazságot mondotta, elhelyezték, azt aki csalt vagy segített a kormány népelnyomó terrorpolitikájában, védelmükbe vették.

1929-ben az abonyi járás főszolgabírája a törteli plébános által elkövetett »izgatásról« számol be a főispánnak. A plébános a március 15-i ünnepségen 500—600 főnyi hallgatóság előtt arról beszélt, hogy a »magasabbrangú hivatalnokok állásokat halmoznak össze és milliókat vágnak zsebre, amikor a szegényembernek két pengő napszám megkeresésére sincs munkaalkalma. Ezek az emberek a mult évben 300 ezer üveg pezsgőt fogyasztottak el, s a szegényembernek — ha beteg a gyermeke egy liter tejre sincs pénze... rongyokra sem telik«. A plébánosnak a valóságot lefestő beszédén felháborodott főszolgabíró szerint: »nevezett plébános ezen cselekménye kimeríti az osztályelleni izgatás bűntettét, amiért nekem őt tulajdonképpen az illetékes ügyészséghez kellene feljelentenem, tekintettel azonban arra, hogy Méltóságodnak bizonyára módjában fog állni az, hogy a váci püspök úr őméltóságának elintézze simán e sajnálatos, kínos és botrányos eseményt, a magam részéről feltétlenül szükségesnek tartom, hogy nevezett plébános ezekután Törtel községből helyeztessék el, lehetőleg oda, ahol lelkekkel nem tud érintkezni, nem tudja azokat megmételyezni, mert... ezekután ő Törtel községben, mint plébános, tovább nem működhetik...«

Nem minden pap törődött azonban a közállapotokkal és a dolgozó nép helyzetével úgy, mint a törteli plébános. Voltak olyanok, akik papi tekintélyüket felhasználva, egyéni érdekeket hajszoltak. A Gömbös-kormány működéséről szóló hivatalos iratok között olvasható az a levél, amelyet Debrecen országgyűlési képviselője intézett Darányi miniszterelnökségi államtitkárhoz. Előadja ebben, hogy egy debreceni lelkész — a második legnagyobb debreceni lap tulajdonosa és főszerkesztője — ellen egyházi fegyelmi eljárást indítottak. Ugy látszott, hogy meg fogják fosztani lelkészi állásától. A lelkész azzal az ajánlattal kereste fel a képviselőt, hogy »amennyiben a felsőfokú döntés állásában meghagyná, úgy ezesetben a lapot pártunk (a kormány) szolgálatába állítaná és szívvel lélekkel támogatná a mi politikánkat«. A képviselő arra kérte az államtitkárt, járjon közbe a lelkész fegyelmi ügyének kedvező elintézése érdekében

a püspöknél, mivel — írta — »ügyének kedvező elintézésével politikai helyzetünket erősítjük«.

A keresztényszocialista munkásszervezetek az uralkodó osztály érdekében igyekeztek a proletariátust félrevezetni, egységét megbontani. A kormány anyagilag is támogatta ezeket a szervezeteket. A keresztényszocialista vas- és fémmunkás szövetség a válság idején 2000 pengő kiutalását kérte a miniszterelnöktől. A keresztényszocialista szervezeteknek juttatott pénzek kérdésébe a felső egyházi hatóságok is beleszóltak — maga a hercegprímás is. Serédy hercegprímás Hóman vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett 1934 december 27-i levelében arra kérte a minisztert: »Méltóztassék előzőleg tisztáztatni azt a kérdést, vajjon a kérvényt benyujtó szövetség tagjai és vezetősége között meg van-e az a harmónia — a hercegprímás arra volt kíváncsi: képesek-e valóban jó szolgálatot tenni a munkásság félrevezetésében — mely a segély nyujtásához feltétlenül megkívántatnék.«

A klerikális reakció teljes erejével támogatta a Horthy-fasizmust. A magyar dolgozó népet tudatlanságban, sötétségben akarta tartani, rá akarta hárítani az egyház fenntartásának legnagyobb terhét, sőt — mint láttuk — parcellázási és hasonló üzletekkel gyarapította az egyház amúgy is hatalmas jövedelmét, vagyonát. Élenjárt a klerikális reakció a gazdasági válság terheinek a dolgozó népre hárításában, a fasizmus uralmának elősegítésében. Ebben a Vatikánnak az a politikája nyilvánult meg, amely nemzetközi síkon döntő mértékben járult hozzá a fasizmus uralomra jutásához.

A DOLGOZÓ MAGYAR NÉP HARCA A KOMMUNISTÁK VEZETÉSÉVEL A HORTHY-RENDSZER NYOMORPOLITIKÁJA ELLEN

A párt már a válság kezdetén megindította a harcot, hogy a munkásosztály élén visszaverje a tőkések bérletörő támadását és leleplezze az uralkodó osztály békeellenes, imperialista politikáját. Tüntetéseket, sztrájkokat szervezett, fokozott harcra szólította fel a munkásságot és a szegényparasztságot. Az első nagyobbarányú tűntetést 1929 végén szervezte a párt: kihasználva az SzDP nagygyűlését, a tömegeket a gyűlés után az

utcára vitte. A rendőrség csak másfél órás rohamozás árán tudta a tüntetőket szétoszlatni.

1930 januárjában a párt szervezte meg a »Munkanélküliek Országos Egységbizottságát«. Ettől kezdve a munkanélküliek tüntetései gyakoribbakká váltak. Míg eleinte csak a fővárosban és környékén folytak sorozatos tüntetések, 1930 tavaszán már egyre gyakoribb volt, hogy a vidéki városokban is — Szentesen, Mindszenten, Csongrádon, Győrött, Szegeden — felvonultak az éhező munkanélküliek. A szegényparasztság szörnyű nyomorából fakadó elkeseredettség egyre gyakrabban csapott át nyílt kitörésekbe — nemcsak a Viharsarokban, a Tiszavidéken, hanem a Dunántúlon is. A veszprémi főispán 1930 tavaszán a leghatározottabb intézkedéseket követelte az »immár aggasztónak látszó mozgalommal szemben«. Ugyanakkor azt javasolta, hogy okvetlenül fegyverezzék föl a nemzetvédelmi szerveket, mert »a nyár folyamán erre feltétlenül szükség lesz«. A párt egyre sűrűbben adott ki és terjesztett röpcédulákat a falusi szegénység között, amelyekben további harcra buzdította a szegényparasztságot.

A Tanácsköztársaság óta 1930 május 1-én voltak először hangos tüntetések, amelyeket a Kommunista Párt vezetett. Nemcsak Budapesten, hanem a vidéki városokban is sor került tüntetésekre.

A szociáldemokraták az egész válság alatt azt hirdették, hogy a »válságban nem lehet sztrájkolni!« Ezt a jelszavukat azzal a hamis elmélettel igyekeztek alátámasztani, hogy a munkanélküliség olyan »akadálya« a sikeres sztrájkoknak, hogy nem érdemes a munkásoknak sztrájkokat kezdeményezni, hisz a tőkések óriási munkaerőtartalékokkal rendelkeznek. A sztrájkoknak és azok sikerének legfőbb akadályai természetesen maguk a jobboldali szociáldemokraták voltak, akik minden lehetőt elkövettek annak érdekében, hogy a sztrájkok ki se törjenek, de ha már erőfeszítéseik dacára mégis kitörtek, azokat minden eszközzel leszereljék.

A kommunista ifjúmunkások magyarországi központi bizottsága felhívást intézett a proletariátushoz: »Tíz éve, hogy megfojtották a magyarországi proletáriátus diktatúráját. Tíz éve gyilkol, bebörtönöz, senyveszt, szanál, konszolidál a Horthy-rendszer. Tíz éve fuldoklik már a magyarországi proletariatus a nyomor tengerében, amelynek hullámai sokakat elnyeltek és újabb

százezreket fenyegetnek teljesen megsemmisüléssel. Asszonyokat, csecsemőket, aggokat és erőteljes dolgozó férfiakat egyaránt. Az utolsó hetekben soha nem látott mértékben fokozódott a nyomor, a krízises racionalizáló tőke újabb tömegeket söpört az utcára, újabb százezreknek redukálta a munkáját, keresetét. A tőkés rendszer életképtelen, el kell pusztulnia. De haldokolva próbálja a munkástömegek hullahegyén keresztültaposva megnyujtani agonizáló életét. Bethlenéket az utcára dobott tízezrek sorsa csak annyiban érdekli, hogy szuronyok hegyére tűzték a munkanélküliség kérdését. Segélyképpen pedig szent karácsony tiszteletére kettőért csontot dobtak az éhezők egy jelentéktelen kis részének... És közben pusztul a munkás.

Testvérek! Elvtársak! Itt csak gyors, egységes tömegakció segít. Tömegakció a Bethlen-rendszer és a gyeplőtartó Peyer-banda ellen. Foglaljuk el az utcákat, ahová pusztulásra ítélve kitaszítottak bennünket. Azonnali segélykövetelő hangunktól reszkessen meg a burzsoázia. Reszkessen és fizessen. Követeljük az azonnali 16 pengő heti segélyt. Még a rothadt többi kapitalista államban is van munkanélküli segély. Csak az agyonfajvédett Magyarországon áll teljesen kiszolgáltatva a munkás rabtartói által a kemény télnek, az éhenpusztulásnak.

Munkanélküliek! Elvtársak! Ipari és mezőgazdasági nincstelen robotosok százezrei. Sorakozó! Zárkózzatok fel a K. M. P. mögé. Harcba indulni. Munkanélküli harci bizottságot alakítani. Tömegakciókkal elfoglalni az utcát, tüntetni a fasizmus szuronyai és provokáló karácsonyi alamizsnája ellen. Tüntetni az egész rendőrszocialistává avanzsált szociáldemokrata bürokrácia ellen. Ezek már odáig aljasodtak, hogy garantálják a rendet csak azért, hogy a burzsoázia ellen kitörő tömegelégedetlenséget levezessék néhány általuk rendezett spicli és rendőrbarátjaikkal megspékelt szociáldemokrata gyűlés mocsarába.

Munkanélküliek, Elvtársak, akcióba! Kiharcolni a heti 16 pengő, férfiakra, nőkre, gyermekekre egyformán kiterjedő munkanélküli segélyt. A lakbér-moratóriumot a munkanélkülieknek... Éljenek a harcos proletártömegek... Éljen a magyarországi proletariátus diktatúrája, amely majd véglegesen el fogja intézni a munkanélküliség kérdését. Éljen a Szovjetunió, amely ezt már végleg elintézte.«

Egymásután lángolt fel a pilisvörösvári, pécsvidéki, dorogi,

tatai bányamunkások harca a nélkülözés, a fenyegető munkanélküliség, a bányabárók rendkívüli arányú kizsákmányolása ellen. A párt már a válság kezdetén hatalmas sztrájkokat szervezett és vezetett: 1929 novemberében 5000 salgótarjáni bányász lépett sztrájkba, hogy visszaverje a bányakapitalisták újabb támadását. 1930 tavaszán a Ganz Hajógyár munkásai léptek sztrájkba a Bedeaux-rendszer bevezetése ellen.

1930 nyarán a tokodi és salgótarjáni üveggyári munkások heteken keresztül sztrájkoltak az üvegkartell újabb nagyarányú bérletörési kísérlete ellen. Egymásután törtek ki a textiliparban is a Bedeaux-rendszer bevezetése elleni sztrájkok: a Goldberger-gyár egyes üzemeiben és a legnagyobb — három hétig tartó sztrájk — a Magyar Pamutiparban.

Az 1930 szeptember 1-i hatalmas harcos tüntetés megmutatta, hogy a tömegek harckészsége mennyire fokozódott és a KMP befolyása mennyire megnövekedett. Az 1930 szeptember 1-i tüntetés a tömegek harcos tüntetése volt. A párt kiadta a jelszót: »Változtassátok át hangos, harcos tüntetéssé szeptember 1-ét.« A dolgozó tömegek végeláthatatlan sorokban vonultak az Andrássy-úton és mind többen vették át a felvonulók között menetelő és röpiratokat osztogató kommunisták jelszavait. Mind erőteljesebben szálltak szembe a tüntetést megakadályozni akaró rendőrökkel, barikádokat emelve védekeztek a rendőrség egyre dühödtebb rohamai ellen. A tüntetést csak estére sikerült szétverni. Az uralkodó osztály e százezres megmozdulás óta különösen rettegett a forradalom kirobbanásától. Még féktelenebb terrort követelt a kormánytól, hogy a »munkásság ne is merjen az utcára kimenni«.

A tízéves ellenforradalmi Bethlen-kormány válságos helyzetbe került. A széles tömegek elkeseredettsége, a Horthy-rendszer elleni gyűlöletük a kormány ellen összepontosult. 1931 augusztusában a Bethlen-kormány helyére gróf Károlyi Gyula kormánya került.

Károlyi közvetlen folytatója volt a magyar finánctőke addigi politikájának, amely a néptömegeket a végsőkig elnyomta. A »takarékosság« jegyében egyes adónemeket százszázalékkal emeltek, a közalkalmazotti fizetéseket leszállították, majdnem minden szociális kiadást megszüntettek. A munkanélküliséget és a nyomort azzal is fokozták, hogy a folyamatban levő kevés építkezést is leállították. A munkásság és szegényparasztság for-

radalmi elégedetlensége növekedett. 1931 szeptember 19-én a Károlyi-kormány életbeléptette a statáriumot.

A statárium életbeléptetését elsősorban az agrárproletariátus és a dolgozó parasztság lázongása és a KMP megnövekedett befolyása tette a kormány számára szükségessé. A statárium kihirdetésével egyidőben mozgósították a fasiszta nemzeti munkavédelmi szervezetet, az ellenforradalmi polgárőrséget, fölfegyverezték a kulákokat, megerősítették a csendőrséget, megszállták a vasútvonalakat és hidakat.

A KMP válasza a dolgozók forradalmi harcainak letörésére és a párt megsemmisítésére irányuló statárium kihirdetésére az volt, hogy a fokozott terrorra még fokozottabb harccal kell felelni. A párt által vezetett tüntetések mellett — a statárium ellenére — mind gyakoribbak lettek vidéken is a nyomor elleni tüntetések. 1931 decemberében a zalamegyei Gyülevész községben a szegényparasztok kapával-kaszával verték meg a végrehajtásokat elrendelő jegyzőt. 1932 januárjában Ózdon, februárban Zalaszentmihályon, Pacsatüttösön kergették el a végrehajtót, Pacsán, Balmazújvároson és Nyírturán pedig a fasiszta kormány csendőrsége véres sortűzzel válaszolt a tüntetésekre. 1932 tavaszán ismét gyakoribbakká váltak a sztrájkok, elsősorban a textilgyárakban, mert a tőkések 20 százalékkal akarták a munkabéreket lejjebbszorítani.

A szociáldemokraták 1932 szeptemberében kommunistaellenes kampányukkal előkészítették a talajt Gömbösnek. 1932 október elsején, a német fasizmus előretörése idején, Gömbös, a nyílt ellenforradalom egyik legaktivabb kalandora alakított kormányt. A szociáldemokraták nem leplezték le, hogy a Gömbös-kormány fasiszta diktatúrára törekszik, sőt a parlamentben Gömbösre bízták a munkáskérdés »megoldását«. A Gömbös-kormány további működése alatt pedig álellenzékiséggel, baloldali jelszavakkal látszatharcot folytattak a tömegek félrevezetése érdekében a kormány ellen. Politikai demagógiával igyekeztek a munkástömegeket visszatartani a nyílt fasiszta diktatúrára törekvő Gömbös elleni harctól.

A Kommunista Párt szakadatlanul leleplezte a tömegek előtt a szociáldemokrata párt munkásáruló vezetőinek törekvéseit, leleplezte, hogy a jobboldali szociáldemokraták által magasztalt »nyugati demokrácia« mit jelent a munkásságnak, hogy a

szociáldemokrata vezetők — ahogy a párt egyik röpirata írta: »a kapitalizmus sötétlelkű ügynökei, az „eljövendő" demokrácia maszlagjával akarják bódítani a munkásságot, hogy ne harcoljon, hanem törődjék bele a baromi sorsba, törődjék bele a kapitalista kizsákmányolás rendszerébe. Azt a „megváltó" demokráciát hirdetik, amely minden tőkésnek egyformán ad jogot az éhenhalatásra és egyformán minden proletárnak az éhenhalásra. Azt a demokráciát, amelyik a Szovjetunió elleni háborút készíti elő, a burzsoázia demokráciáját — a proletárság ellen!«

A Gömbös-kormány általános támadást indított a proletariátus ellen, maradék jogaitól is meg akarta fosztani a munkásosztályt. Gömbös kijelentette, hogy munkanélküli segély nincs, de munka lesz. Azonban munka sem volt: »... rövid idő mulva a kormány olyan szociális nyomás alá kerül ebben a kérdésben — hangzott el a 33-as bizottságban — amely elől nem fog tudni kitérni, mert hiába hangoztatom a 95 pontban, hogy munkanélküli segély nincs, de munka van, ha nem tudok munkát adni. Ne áltassa magát a kereskedelemügyi miniszter úr, hogy egy-két útszakasz építésének megindításával valami lényeges dolgot tudott csinálni. Ma már Magyarországon a munkanélküliség a szellemi és fizikai munkások között olyan mélyreható, hogy azon ilyen jóakaratú, de kisjelentőségű munkák megindításával segíteni nem lehet.« Ezzel szemben fölemelték a munkások kereseti adóját, leszállították — főleg a szövőgyárakban — a munkabéreket, újabb munkástömegeket bocsátottak el, és a közüzemekben is bevezették a Bedeaux-rendszert. Kiszélesítették az ínségmunkákat és leszorították az ínségbéreket.

A kormány fokozta a terrort és a szociális demagógiát — az ellenzék és a jobboldali szociáldemokraták tevékeny segítségével. A statárium ürügyén kiterjesztették a rendőrség fegyverhasználati jogát, még fokozottabban üldözték, kínozták és börtönözték be a forradalmi munkásokat, a csendőrség pedig egész falvakat megszállott. A provokációt rendszerré fejlesztették, fasiszta szervezetek fegyveres provokációkat hajtottak végre. Az államapparátust megerősítették, felfegyverezték a különböző ellenforradalmi-fasiszta alakulatokat.

A sztrájkok 1932 végén, de különösen 1933 tavaszán kiszélesedtek és egyre harcosabb jellegűvé alakultak át. Az 1933 tavaszán kitört bőrössztrájkkal olyan sztrájkok kezdődtek meg,

melyek az egész szakmát harcbavitték, és a sztrájkok kezdtek kiterjedni a vidéki városokra is. A textilgyárakban ismét sorozatos sztrájkok törtek ki, s az összes pestkörnyéki famunkások is sztrájkoltak. A salgótarjáni bányászok készülő sztrájkharcát csak úgy tudták elfojtani, hogy elfogták az azt előkészítő több mint 50 kommunistát.

1933 augusztusában sztrájkba léptek a Ganz Villamossági Gyár dolgozói, majd a másik két Ganz-gyár munkássága is csatlakozott a sztrájkhoz. Háromezer vasmunkás négy héten keresztül küzdött a tőkések újabb támadásának kivédéséért. A sztrájk a dolgozók követelései egyrészének kiharcolásával végződött. Nem sokkal később 8000 budapesti építőmunkás egyhetes sztrájkja következett.

Az egyre sűrűbben fellángoló és mindinkább eredménnyel is végződő sztrájkharcok új, harcos szellemet vittek be a munkástömegekbe. 1934-ben, amikor a Gömbös-kormány olyan törvényt készített elő, amely a szakszervezeteket állami felügyelet alá helyezte volna és amely a sztrájktilalmat is ki akarta mondani, a sztrájkharcok még nagyobb erővel robbantak ki. A párt kiadta a »szakszervezetek védelmének« jelszavát. Az újpesti bútorgyárak dolgozói, a Goldberger-gyár lágymányosi telepe, a kispesti Filtexgyár, az angyalföldi selyemgyár dolgozói stb. egymásután sztrájkba léptek. Vasipari, nemesfémipari, vegytisztítóipari sztrájkok indultak. 1934 őszén tört ki a legnagyobb sztrájk, a pécsi bányászok harca. Több mint 4000 bányász vívott hősies harcot a kizsákmányolás ellen és követelte az előző évben 8 százalékkal leszállított bérek felemelését. Közel ezer bányász lent maradt a föld alatt és éhségsztrájkot kezdett. A szociáldemokrata vezéreknek csak a legnagyobb erőfeszítések árán sikerült — a bányászok félrevezetésével — kilenc nap után leszerelni a sztrájkot. 1935-ben a bőrös szakma folytatott általános sztrájkot. Utána a szabómunkások, a textilgyárak dolgozói indultak harcba bérköveteléseikért és szervezeteik megvédéséért. A csepeli posztógyár ezer dolgozója sztrájkolt. 1935 július végén az egész építőmunkásság — 10 000 építőmunkás — hatalmas, hetekig tartó sztrájkba kezdett. Sztrájkoltak a téglagyári munkások is.

Gömbös kormányrakerülése után a magyar burzsoázia az országot mindjobban a német fasizmus hadiszekeréhez láncolta és készülődött az új imperialista háborúra.

*

Így éltek a dolgozók a Horthy-fasizmus idején, s küzdöttek a kommunisták vezetésével a tőkések kizsákmányolása és a népellenes kormányok háborús politikája ellen. A második világháború kitörését azonban — bár a béke megvédésének feltételei már akkor is megvoltak — nem sikerült megakadályozni. A magyar uralkodó osztály az idegen imperialisták érdekében nemzeti létünket téve kockára, belevitte népünket a fasiszta háború gyalázatába. A magyar kommunisták harca mégsem volt hiábavaló. A párt áldozatos harcai eredménnyel jártak. Az illegális Kommunista Párt a fasisztaellenes nemzeti összefogás, a függetlenségi mozgalom egyedül helyes politikáját követve küzdött a háború alatt a fasiszta reakció ellen. A fasizmus felett döntő győzelmet arató Vörös Hadsereg csapatai hazánkat is felszabadították. A Szovjetuniónak köszönhetjük, hogy a Horthy-rendszer nyomora ma már a multé.

Pártunk vezetésével — a Szovjetunió állandó segítsége mellett — építjük a szocializmust. A munka kényszerű robotból becsület és dicsőség dolgává vált. Megszűnt a munkanélküliség: gyárak, üzemek, gépállomások, iskolák, tudományos intézetek várják a tervszerűen képzett, új szakembereket. A felszabadult dolgozók közvetlenül részt vesznek munkafeltételeik, munkakörülményeik megállapításában. Az »egyenlő munkáért egyenlő bér« elve érvényesül, s a szocialista bérezés alapelveinek alkalmazása következtében dolgozóink fokozottan érdekeltek ötéves tervünk túlteljesítésében. Bányászaink és az ifjúmunkásság a magyar népi demokrácia fokozott gondoskodását élvezik. A nők előtt minden munkaterület megnyílt, s a dolgozó nők egyenlő munkáért a férfiakéval egyenlő bért kapnak. A kultúrforradalom eredményeként iskoláinkban — az általános iskoláktól az egyetemekig — a dolgozó nép fiai tanulnak.

A kapitalista országok dolgozói ma is elszenvedik azt a nyomort, ami a Horthy-rendszerben a magyar nép osztályrésze volt, s az imperializmus nemzetközi erői új háborút akarnak kirobbantani. A magyar dolgozó nép ötéves tervünk minél eredményesebb teljesítésével segíti a Szovjetunió vezette béketábor erői javára döntően megváltozott viszonyok között folyó békeharcot.

Ez a dolgozó tömegeknek a világgazdasági válság évei alatti nyomorát bemutató népszerű tanulmány annak a feldolgozásnak előzetes terméke, amely a Közgazdaságtudományi Intézetben — Erdős Péter vezetésével — és a Történettudományt Intézetben munkaközösségi munkával készül azzal a céllal, hogy az 1929—33-as világgazdasági válság magyarországi lefolyását és hatását minden oldalról megvilágítsa. — Ehhez a népszerű munkához saját kutatásaim mellett a klerikális reakcióról szóló fejezethez részben Petőcz Pál anyaggyűjtését használtam fel, az utolsó fejezet munkásmozgalmi részét pedig Kubitsch Imre munkaközösségi fejezete alapján írtam.

A KÖNYVBEN FELHASZNÁLT FORRÁSOK JEGYZÉKE

A Horthy-rendszer nyomorpolitikája

6. o. Nagyalföldi közállapotok jellemzése: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közigazgatási bizottságának 1926. évi jelentése. OL. ME. 1928—XVIII—438.

7. o. Inségakció keretében »polgári étkeztetés«: Az Országos Inségenyhítő Mozgalom jelentései és elszámolásai. OL. ME. eln. 1924—XXIII—6084.

7. o. Gyermekétkeztetési inségakció: u. o.

A világgazdasági válság hatása: a tömegnyomor fokozódása
Gazdasági világválság

8. o. A kapitalista országok ipari termelésének csökkenése és a Szovjetunió termelési eredményei: Sztálin Művei XIII. kötet, Szikra 1952. 190—195. és 200—212. o.

9. o Mezőgazdasági válság a kapitalista államokban: ú. o.

9. o. A válság sztálini jellemzése: Sztálin Művei XII. kötet, Szikra 1950. 256—267 o.

11—12. o. A magyarországi ipari termelés csökkenésének adatai: v. ö. a Magyar Gazdaságkutató Intézet helyzetjelentései és a Statisztikai Évkönyvek adatai.

12. o. A kartellmegállapodások számának növekedése: Dobrovits Károly: A kartellek helyzete és működése Magyarországon. 66. o.

13. o. Szeszkartell tevékenysége: Közgazdaság, 1929. VII. 31. I. évf. 14. sz. és Magyarság, 1934. VI. 7.

A munkásosztály nyomora

14. o. Az ipari munkáslétszám csökkenése: Kereskedelmünk és iparunk az 1931. évben. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarának a kereskedelemügyi miniszterhez intézett évi jelentése az 1931. évről. 45 o.

14. o. Az Első Magyar Gazdasági gépgyár munkáslétszáma; a burzsoázia módszere az »üzemben-levés« látszatának megőrzésére: Pesti Magyar Kereskedelmi Bank irattára 3499. sz.

15. o. A Vasmunkásszövetségben nyilvántartott munkanélküliek adatai és a Vasművek és Gépgyárak kimutatása: Kabók jelentése a Vasmunkásszövetség 1932 április 15-i összvezetőségi ülésén. MMI. A. XVII. 1/1932./182.

16. o. Az uralkodó osztályok fényűzése, mammutfizetések, panamák: OL. ME. 1931—XXIII—1038.

17. o. A munkabérek csökkenésének adatai: Garai—Pintér: Magyarország gazdasági helyzete, Budapest, 1934. 6. o.

17—18. o. A gyáripari munkásság kifizetett évi munkabérének alakulása Rézler Gyula: Magyar gyári munkásság — szociális helyzetkép 39. o.

18. o. Ganz gyári munkabéralap alakulása: Magyar Általános Hitelbank irattára.

18. o. A fogyasztás csökkenésének adatai (cukor- és tejfogyasztás): Statisztikai Évkönyv XXXVII. k 22. o. és XXXIX. k. 238. o.

18. o. A fogyasztás csökkenésének adatai (gyapjúáru-fogyasztás): Kereskedelmünk és iparunk az 1931. évben 146. o.

18. o. Vigalmiadó csökkenése: Garai—Pintér: Magyarország gazdasági helyzete 10. o.

18. o. Fogyasztási szövetkezetek forgalmának csökkenése: u. o.

18. o. A kizsákmányolás fokozása — az egy munkásra eső termelési érték növekedése a Budapest—Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntő Rt.-ban: Pesti Magyar Kereskedelmi Bank irattára, 4945. sz.

19. o. Bornemissza Géza Kereskedelem- és Közlekedésügyi miniszter a munkásság kizsákmányolásáról: Eln. tan. irattára. 33-as bizottság jegyzőkönyvei, 1935 június 16.

20. o. A pápai rendőrség jelentése a munkásság helyzetéről a Pápai Perutz textilgyárban: MMI. Archívum XIII. 2/1936/8.

20. o. A társadalombiztosítás leépítése: Az éhező ország. Új március, 1933. január-április.

20. o. Munkásnők helyzete: Az elnyomott gyári lányok. Kommunista 1931. március. — A nőmunkások helyzete a szanált Magyarországon II. Új március, 1929. július. (225. o.)

21. o Munkáslevél a textilgyári munkásnők helyzetéről: Ellenzéki Textilmunkás, 1933. január.

22. o A nők éjjeli munkájáról: Új március, 1929. július (225. o.)

22. o. Az iparostanoncok munkaideje: Tanoncok helyzete. Ifjú proletár, 1930. január.

22. o. Iparostanoncok munkabérviszonyai: Eörsi Béla: Ipari munkásifjúság. Társadalmi Szemle, 1932. 61—65. o.

23. o Bányászok munkabére: Csendőrnyomozó osztályparancsnokság, 1936. július 5-i bizalmas jelentése. MMI. Archívum XIII—2—1936—5-i.

24. o. A lakásnyomor adatai: Fővárosi Közlöny, 1934. V. k. 171. o. — KMP Központi Bizottsága, 1932. májusi teljes ülésének határozatai, MMI Archívum. — Az éhező ország. Új március, 1933. január-április.

26. o. A Horthy-rendszer iskolapolitikájának adatai: Fővárosi Közlöny, 1934. IV. k. 348. o.

26. o Magyar földmunkások kivándorlása Argentinába: Proletár, 1929. december 15.

Az agrárproletariátus és a parasztság helyzete

27. o. Arverési visszaélések: a 33-as bizottság 1931 október 1-én tartott ülésének jegyzőkönyve. Eln. tan. irattára, 33-as bizottság jegyzőkönyvei. V. 307. és 1931. október 8-i jegyzőkönyv, VI. 169.

29. o. Schandl Károly: A bankok tevékenységéről a falvakban a 33-as bizottság 1931 október 1-i ülésén. Eln. tan. irattára, 33-as bizottság jegyzőkönyvei. V. 253.

29. o. A kisparaszti birtokok eladósodása: A statárium kulisszái mögött. Sarló és Kalapács, 1931 december.

30. o. Falusi adóvégrehajtásoknál általánossá vált igazságtalanságok: Eln tan. irattára, 33-as bizottság jegyzőkönyvei, XIII. 81.

31. o. Adófelemelési rendelet elleni tiltakozások: Szilágyi Lajos, Bihar megye helyzetéről az adófelemelésekkel kapcsolatban. Eln. tan. irattára, 33-as bizottság jegyzőkönyvei, XIII. 173. o.

31. o. Schandl Károly a vidéki pénzügyi hatóságok visszaéléseiről: Eln. tan. irattára, 33-as bizottság jegyzőkönyvei, XIV. 58. o.

31. o Rassay Károly felszólalása az adófelemelési rendelettel kapcsolatban. Eln. tan. irattára, 33-as bizottság jegyzőkönyvei, XIII. 183. o.

32. o. Gazdavédelmi kormányintézkedésekről: A magyar mezőgazdaság eladósodásának problémája. Rundschau, 1933. május 26. 506. o.

33. o. A mezőgazdasági munkások napszámbére: Eörsi Béla: A mezőgazdasági munkásság általános helyzete. Társadalmi Szemle, 1932, 372—374. o.

33. o. Aratószerződések feltételei: Aratósztrájkokat! Kommunista, 1930 június eleje.

Kisiparosok tömegcsődje

34. o. Székesfehérvári iparosnagygyűlés a kisiparosság helyzetéről (1930. február) · OL. ME. 1931—XIII—333.

35. o. Hódmezővásárhelyi iparosnagygyűlés határozata: OL. ME. 1931—XIII—4875.

Állástalan diplomások — az értelmiség nyomora

42. o. Bánóczy László a művészek helyzetéről: Fővárosi Közlöny, 1934. I. k. 426. o.

42. o. Közalkalmazottak Nemzeti Szövetsége, távirata a miniszterelnökhöz: OL. ME. 1927—XXIII—4696.

43. o. Magántisztviselők beadványa a miniszterelnökhöz: OL. ME. 1928—XXIII—3310.

47. o. A Vásárpénztár botránya: v. ö. OL. PM. eln. 1937/459/2. cs. III.

Az uralkodó osztály szemfényvesztése: levesosztás — inségmunka

50. o. Budapesti ínségeseknek juttatások: Népszava, 1933 december 21.

52. o. A Gömbös-kormány és az ínségmunkák: Az éhező ország. Ujmárcius, 1933 január-április.

53—54. o. Az ínségmunka új rendszerének tapasztalatairól. Fővárosi Közlöny: 1934. V kötet, 1211. o.

A klerikális reakció — a dolgozó nép ellensége

57. o. A veszprémi főispán levele a székesfehérvári püspökhöz az ajkai plébános tevékenységéről: VKM irattár, 110—02/409/929.

58. o. Bányászok kötelező templombajárásáról: Bányászsors. Dolgozók Lapja, 1938 július.

58. o. A bodajki egyházközség 1928 január 31-i jegyzőkönyvéből: VKM irattár, 12945/269/928.

59. o. Csepeli munkásnő levele az egyházi kizsákmányolásról· VKM irattár, 110—02/71. és 800/1930.

59. o. Kassagranda Lajos kővágómunkás kérelme hitközségi adó méltánytalan fizetése tárgyában: VKM irattár, 110—02/369. és 443/929.

60. o Parcellázási ügyletek az egyházi vagyon növelése érdekében: Pestmegyei Levéltár, főispáni res. 1929—35.

61. o. Az abonyi járás főszolgabírájának jelentése a törteli plébános magatartásáról: Pestmegyei Levéltár főispáni res. 1929—27.

61. o. Debrecen országgyűlési képviselőjének levele Darányi Kálmán államtitkárhoz egy debreceni lelkész ügyében: OL. 1933. évi hivatalos iratok 750. (201.)

62 o. Serédy hercegprímás levele Hóman vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a keresztényszocialista szövetség segélyezése tárgyában. 1934. december 27-én: VKM irattár, 8—20—1935.

A dolgozó magyar nép harca a kommunisták vezetésével a Horthy-rendszer nyomorpolitikája ellen

63. o. A veszprémi főispán bizalmas jelentése a nemzetvédelmi szervek felfegyverzésének szükségességéről a szegényparasztság ellen MMI. Archívum XVII/I/1930/13.

65. o. A munkásosztály elleni még féktelenebb terror követelése: Budapesti Hírlap, 1930. szeptember 2. és MMI. Archívum III/13/99.

67. o. A Gömbös-kormány politikájáról: Az éhező ország. Újmárcius, 1933 január-április.

TARTALOM

A Horthy-rendszer nyomorpolitikája — — — — — — — — — 5
A világgazdasági válság hatása: a tömegnyomor fokozódása — — 8
Gazdasági világválság — — — — — — — — — — — 8
A válság Magyarországon — — — — — — — — — — 11
A munkásosztály nyomora — — — — — — — — — — 14
Az agrárproletariátus és a parasztság helyzete — — — — 27
Kisiparosok tömegcsődje — — — — — — — — — — 34
Állástalan diplomások — az értelmiség nyomora — — — — 36
Az uralkodó osztály szemfényvesztése: levesosztás — ínségmunka 50
A klerikális reakció: a dolgozó nép ellensége — — — — — 55
A dolgozó magyar nép harca a kommunisták vezetésével a Horthy-rendszer nyomorpolitikája ellen — — — — — — — — — 62
A könyvben felhasznált források jegyzéke — — — — — — — 71

Ára: 4.— Ft

A

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

NÉPSZERŰ KIADVÁNYSOROZATA

★

KOVÁCS ENDRE: Bem apó ..... *4.— Ft*

FEKETE SÁNDOR: Vasvári Pál ..... *3.50 Ft*

I. TÓTH ZOLTÁN: Varga Katalin ..... *3.— Ft*

ELEKES LAJOS: Hunyadi János ..... *2.50 Ft*

ESZE—KÖPECZI: Esze Tamás ..... *3.— Ft*

KARSAI—PAMLÉNYI: A fehér terror ..... *5.50 Ft*

HADROVICS—WELLMANN: Parasztmozgalmak a 18. században ..... *6.— Ft*

VÁRKONYI ÁGNES: Vak Bottyán ..... *4.50 Ft*

CSONKA RÓZSA: A klerikális reakció az ellenforradalom győzelméért ..... *4.50 Ft*

PÁLFFY ILONA: Nők a magyar függetlenségért *4.— Ft*

★

MŰVELT NÉP KÖNYVKIADÓ